

”Ne tekee aika paljon muitakin asioita, kuin on vain kehitysvammaisia”

Kehitysvammaisten ihmisten yhdenvertaista asemaa edistäviä tekijöitä Omakaveritoiminnassa

Elina Mustalahti

Elisa Ranta

OPINNÄYTETYÖ
Huhtikuu 2020

Sosionomin tutkinto-ohjelma

TIIVISTELMÄ

Tampereen ammattikorkeakoulu
Sosionomin tutkinto-ohjelma

MUSTALAHTI, ELINA & RANTA, ELISA:

”Ne tekee aika paljon muitakin asioita, kuin on vain kehitysvammaisia”
Kehitysvammaisten ihmisten yhdenvertaista asemaa edistäviä tekijöitä Omakaveritoiminnassa

Opinnäytetyö 70 sivua, joista liitteitä 4 sivua
Huhtikuu 2020

Opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää, miten Setlementti Tampere ry:n Omakaveritoiminnan kaltaisella toiminnalla edistetään kehitysvammaisten ihmisten yhdenvertaista asemaa muihin kansalaisiin nähden. Omakaveritoiminta perustuu sosiokulttuuriseen innostamiseen. Lisäksi tarkoituksena oli selvittää Omakaveritoiminnan kehittämistarpeita ja -mahdollisuuksia. Tutkimuksen tavoitteena oli tuoda esiin Omakaveritoiminnan vapaaehtoisten näkemyksiä kehitysvammaisten ihmisten yhdenvertaisuuden toteutumisesta sekä löytää yhdenvertaisuutta edistäviä tekijöitä. Lisäksi tavoitteena oli tuoda esiin vapaaehtoisten näkemystä toiminnan kehittämiseen.

Opinnäytetyön teoreettinen viitekehys perustuu vammaisuuden sosiaaliseen malliin ja inklusion ideologiaan. Tutkimusmenetelmänä käytettiin laadullista tutkimusta ja tiedonkeruumenetelmänä teemahaastattelua. Tutkimusta varten haastateltiin kuutta Omakaveritoiminnan vapaaehtoistoimijaa. Haastatteluista kertynyt aineisto analysoitiin aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä.

Opinnäytetyön tulosten mukaan vapaaehtoisten Omakavereiden näkemys oli, että kehitysvammaisten ihmisten yhdenvertaisia mahdollisuuksia ja osallisuutta estää rakenteelliset ja asenteelliset tekijät. Tulosten mukaan Omakaveritoiminta edistää kehitysvammaisten ihmisten yhdenvertaisuutta mahdollistamalla kehitysvammattomien ja kehitysvammaisten ihmisten kohtaamisen. Kohtaamisen kautta kehitysvammattomien ihmisten asenteet muuttuivat myönteisemmiksi, heidän ennakkoluulonsa hälvenivät sekä heidän tietoisuutensa lisääntyi. Lisäksi Omakaveritoiminta mahdollistaa kehitysvammaisten ihmisten osallisuutta.

Johtopäätöksenä todettiin, että merkittävin kehitysvammaisten ihmisten yhdenvertaista asemaa edistävä tekijä Omakaveritoiminnassa on kehitysvammattomien ja kehitysvammaisten ihmisten kohtaamisen mahdollistaminen, sillä kaikki muut tutkimuksessa löydetyt tekijät olivat seurausta kohtaamisesta. Toisena johtopäätöksenä todettiin, että kohtaaminen on avain yhdenvertaisuutta estävien tekijöiden muuttamiseen. Omakaveritoiminnassa saavutetaan sosiokulttuurisen innostamisen tavoitteita.

Asiasanat: kehitysvammaisuus, vammaisuuden sosiaalinen malli, inklusio, yhdenvertaisuus, sosiokulttuurinen innostaminen

ABSTRACT

Tampereen ammattikorkeakoulu
Tampere University of Applied Sciences
Degree Programme in Social services

MUSTALAHTI ELINA & RANTA ELISA:
Factors in the Achievement of Equal Status for Individuals Living with Intellectual Disabilities in Omakaveritoiminta

Bachelor's thesis 70 pages, appendices 4 pages
April 2020

The purpose was to collect information on how programs like Setlementti Tampere ry Omakaveritoiminta help the progress of people with intellectual disabilities to achieve equal status within broader society. Also the objective this study was to gather information about establish the development aims and opportunities of Omakaveritoiminta.

Six volunteer workers from Omakaveritoiminta were interviewed for this study using theme interview. The study was qualitative in nature. The data were analyzed using qualitative content analysis.

The results show that with the encounters, the volunteers' prejudices wore off, attitudes became more positive, and their awareness increased. Volunteers without intellectual disabilities found that ones with intellectual disabilities are similar to themselves.

The study found that the most significant factor promoting the equal status of people with intellectual disabilities in self-peer activities Omakaveritoiminta is enabling people with intellectual disabilities and people without intellectual disabilities to meet.

Key words: intellectual disabilities, the social model of disability, inclusion, equality, sociocultural inspiration

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	6
2	KEHITYSVAMMAISUUS	7
	2.1 Vammaisuuden historiaa lyhyesti	7
	2.2 Näkökulmia kehitysvammaisuuteen	8
3	INKLUUSIO.....	12
4	YHDENVERTAISUUTEEN LIITTYVIÄ TEKIJÖITÄ.....	14
	4.1 Mitä yhdenvertaisuudella tarkoitetaan?	14
	4.2 Asenteet ja ennakkoluulot	16
	4.3 Saavutettavuus	18
	4.4 Osallisuus.....	19
	4.5 Aiemmat tutkimukset.....	20
5	SETLEMENTTI TAMPERE RY	23
	5.1 Setlementti Tampere ry ja suomalainen setlementtiliike.....	23
	5.2 Voimavirta	24
	5.3 Mitä on Omakaveritoiminta?.....	26
	5.4 Sosiokulttuurinen innostaminen	27
6	TUTKIMUSTEHTÄVÄ	29
7	OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS	30
	7.1 Laadullinen tutkimus	30
	7.2 Aineiston keruu	31
	7.2.1 Haastateltavat.....	31
	7.2.2 Haastatteluteemat	32
	7.3 Aineistolähtöinen sisällönanalyysi	33
8	MITEN OMAKAVERITOIMINTA EDISTÄÄ KEHITYSVAMMAISTEN IHMISTEN YHDENVERTAISTA ASEMAA?	36
	8.1 Kohtaamisten mahdollistaminen	36
	8.2 Asenteiden muuttuminen ja ennakkoluulojen hälveneminen.....	37
	8.3 Osallisuuden mahdollistaminen.....	43
	8.4 Kontaktit ympäristön kanssa	44
	8.5 Tietoisuuden lisääntyminen.....	45
	8.6 Yhteenveto tärkeimmistä tuloksista.....	47
9	VAPAAEHTOISTEN NÄKEMYKSIÄ OMAKAVERITOIMINNAN KEHITTÄMISEEN	49
	9.1 Toimivaa Omakaveritoiminnassa	49
	9.2 Kehittämistarpeita ja -mahdollisuuksia	50
10	JOHTOPÄÄTÖKSET	53

11 POHDINTA	55
11.1 Tutkimustulosten vertailua aiempiin tutkimuksiin	55
11.2 Tutkimuksen aiheet yhteiskunnallisella tasolla	56
11.3 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus	59
11.4 Opinnäytetyöprosessin arviointia	60
11.5 Tulosten hyödyntäminen ja jatkotutkimusaiheet	61
LÄHTEET	63
LIITTEET	67
Liite 1. Kutsukirje haastatteluun vapaaehtoisille	67
Liite 2. Lupalomake haastattelumateriaalin käytöstä	69
Liite 3. Teemahaastattelun runko	70

1 JOHDANTO

Kansainväliset YK:n ihmisoikeussopimukset takaavat samat ja yhtäläiset oikeudet kaikille ihmisille. Käytännössä kuitenkin vammaisten henkilöiden oikeudet eivät ole täysimääräisesti ja yhdenvertaisesti toteutuneet. Vammaisten henkilöiden oikeuksia ja mahdollisuuksia rajoittaa yhteiskunnan rakenteelliset esteet, asenteet ja tiedon puute. (YK:n vammaisyleissopimus 2019.)

Opinnäytetyö tehtiin yhteistyössä Setlementti Tampere ry:n kanssa. Kyseinen yhdistys on paikallisetlementti, joka pyrkii tekemään setlementtityön arvoja näkyväksi yhteiskunnassa (Setlementti Tampere ry:n strategia 2018-2020 n.d.). Näitä arvoja ovat rohkeus, luottamus, paikallisuus, yhteisöllisyys sekä yhdenvertaisuus ja oikeudenmukaisuus. Setlementtityön tavoitteena on edistää yhdenvertaisuutta, moniarvoisuutta ja sosiaalista oikeudenmukaisuutta, ja setlementtiliike sitoutuu erityisesti vaikeimmassa tilanteessa olevien ihmisten aseman edistämiseen. (Setlementtisisitoumus 2018.) Voimavirta on yksi Setlementti Tampere ry:n työmuodoista. Se on kansalaistoiminta- ja vertaistukityötä, jonka tarkoituksena on mahdollistaa erityistä tukea tarvitseville kehitysvammaisille nuorille innostavaa ja osallistavaa tekemistä vapaa-ajalle. Omakaveritoiminta puolestaan on yksi Voimavirran toimintamuodoista, jolla tähän tarkoitukseen pyritään vapaaehtoisten avulla. (Voimavirta n.d.) Voimavirta pyrkii siis setlementtityön arvojen mukaisesti omalta osaltaan edistämään kehitysvammaisten ihmisten yhdenvertaisuutta.

Opinnäytetyössä selvitetään sitä, miten Omakaveritoiminnan kaltaisella toiminnalla edistetään kehitysvammaisten ihmisten yhdenvertaista asemaa. Lisäksi tutkitaan Omakaveritoiminnan kehittämistarpeita ja -mahdollisuuksia. Tutkimuksella pyritään tuomaan esiin Omakaveritoiminnan vapaaehtoisten näkemyksiä kehitysvammaisten ihmisten yhdenvertaisuuden toteutumisesta sekä löytämään yhdenvertaisuutta edistäviä tekijöitä. Lisäksi tavoitteena on tuoda esiin vapaaehtoisten näkemystä toiminnan kehittämiseen.

2 KEHITYSVAMMAISUUS

2.1 Vammaisuuden historiaa lyhyesti

Ennen 1800-lukua vammaiset ihmiset elivät yhteiskunnan osana, perheidensä ja yhteisöjensä keskellä. 1800-luvulla luotiin sellaiset rakenteet koulunkäyntiin, työelämään sekä sosiaaliseen kanssakäymiseen, jotka eristivät vammaisia ihmisiä omista yhteisöistään. Vammaisten ihmisten elämään vaikuttivat merkittävästi sekä teollistuminen että kapitalistisen talousjärjestelmän syntyminen. Työtä alettiin tehdä kodin sijaan kaupungissa. Vammaisilla henkilöillä ei välttämättä ollut keinoa päästä työpaikalle ja työn tuottavuutta alettiin mitata uudella tavalla, jolloin kaikki eivät enää pystyneet kilpailemaan työmarkkinoilla. Vammaisten ihmisten ei nähty ”kykenevän” kaikkiin työtehtäviin, ja hiljalleen heistä muodostettiin uusi ryhmä. Vammaisuutta ei nähty enää yksityisenä asiana, vaan ratkaisua vaativana yhteiskunnallisena kysymyksenä. Perheen ja työn muuttuneet rakenteet tekivät vammaisista ihmisistä taakan perheilleen. (Kinnunen 2015, 7–8.)

1900-luvun alussa kumpusi rotuhygienian idea, jota toteutettiin kahdella tavalla. Positiiviseksi rotuhygieniaksi kutsutaan tietynlaisten yksilöiden lisääntymisen kannustamista eri keinoin ja negatiivisella rotuhygienialla tarkoitetaan kelpaamattomien yksilöiden avioliittokieltoja, eristämistä, sterilointia ja jopa surmaamista. (Kinnunen 2015, 8.) Suomessa vuodesta 1929 alkaen avioliittolaisissa ”mielisairaus” ja ”tylsämielisyys” määrättiin ehdottomiksi avioesteiksi. ”Kaatumatautisten”, sukupuolitautia sairastavien ja kuuromykkien ihmisten täytyi hakea avioon päästäkseen Suomen presidentiltä erityistä lupaa. (Vehmas 2005, 68.) Sterilointilaki oli voimassa Suomessa vuosina 1935-1970 ja sinä aikana ehdittiin tehdä yhteensä 7530 sterilointia rotuhygieenisiin syihin (Kinnunen 2015, 8). Kyseisen lain ensimmäisessä pykälässä määrättiin, että ”tylsämieliset”, ”vähämieliset”, ”mielisairaat” ja ”he, joilla on luonnoton sukuvietti” voidaan tehdä suvun jatkamiseen kykenemättömäksi, jos on syytä varoa vajaakelpoisuuden periytymistä jälkeläisiin tai jälkeläisten jäävän vaille huoltoa (Vehmas 2005, 70).

Laitosjärjestelmän luomisen tarkoituksena oli tehdä vammaisista ihmisistä yhteiskuntakelpoisia. Käytännössä laitokset eristivät vammaiset ihmiset muusta yhteiskunnasta. 1900-luvun alussa erityisopetuksesta tuli Suomessa vakiintunut käytäntö ja sen tarkoituksena oli normaalista poikkeavat oppilaat. Vasta 1960-luvun lopulta alkaen elinkeinorakenteen ja yhteiskunnan ilmapiirin muuttumisen myötä vammaisia ihmisiä haluttiin pois sulkemisen sijaan kuntouttaa takaisin muuhun yhteiskuntaan. Ratkaisuksi kehitettiin yhteisöperustainen kuntoutuksen malli, jossa keskeistä on vammaisten ihmisten osallistuminen yhteiskuntaan esimerkiksi tuetun työllistymisen tai asumisen avulla. Myös vammaisten ihmisten oma poliittinen aktivoituminen tapahtui 1960- ja 1970-luvuilla, jolloin he alkoivat vaatia oikeutta osallistua päätöksentekoon. Vammaispolitiikan tavoitteeksi nostettiin elinolosuhteiden saaminen ”normaalia” vastaaviksi sekä vaadittiin yleisten palvelujärjestelmien avaamista vammaisille ihmisille ja tasa-arvoisen kansalaisseman turvaamista. (Kinnunen 2015, 8–11.) Perustellusti voidaan sanoa, että vammaisuuden länsimainen historia on pitkälti hyljeksinnän, syrjinnän ja sorron historiaa, joka on ilmennyt eri tavalla kunkin aikakauden ja paikan mukaan. Vammaiset ihmiset on syrjäytetty vallitsevan yhteiskuntajärjestyksen ulkopuolelle eli toisin sanoen marginalisoitu. (Vehmas 2005, 75, 147.) Vammaisten ihmisten asemassa on tapahtunut vuosien saatossa muutosta parempaan päin, mutta muutos on ollut kuitenkin hidasta ja edelleen sekä palvelujärjestelmässä että arjen käytännöissä on paljon jäänteitä vanhoista hoitoon ja huolenpitoon pohjautuneista malleista. (Kehitysvammaisten tukiliitto 2017.)

2.2 Näkökulmia kehitysvammaisuuteen

Kehitysvammaisuus tarkoittaa haasteita oppimisessa ja uusien asioiden ymmärtämisessä. Jokaisella ihmisellä on kuitenkin erilaisia vahvuuksia ja kykyjä. Syitä kehitysvammaisuuteen on paljon, se saattaa johtua esimerkiksi häiriöistä perintötekijöissä, odotusajan ongelmista, synnytyksessä aiheutuneista vaurioista tai lapsuusiän sairauksista tai silloin sattuneista tapaturmista. Suomessa arvioidaan olevan noin 40 000 – 50 000 sellaista ihmistä, joilla on kehitysvamma tai samankaltaisia tarpeita. Kehitysvamma voi tarkoittaa todella erilaisia asioita. Se ei ole sairaus, vaan vamma, joka haittaa jokapäiväistä arkielämää sitä vähemmän, mitä

paremmin yhteiskunta on suunniteltu ihan kaikille yhteiskunnan jäsenille. (Kehitysvammaisten tukiliitto 2017; Kehitysvammaisuus n.d.)

Länsimaisessa historiassa vammaisuutta on pitkään selitetty yksilön elimellisellä vammalla eli ilmiöstä on tehty yksilön henkilökohtainen ongelma, joka johtuu yksilön viallisuudesta ja joka voi korjaantua häntä korjaamalla. Sosiaalinen vammaistutkimus on esittänyt vahvaa kritiikkiä sitä kohtaan, että vammaisuutta on määritelty vain yksilökeskeisesti. Sosiaalinen malli pyrkii siirtämään näkökulman yksilön vajavuudesta yhteiskunnan epätasa-arvoa tuottaviin rakenteisiin ja muihin yhteisöllisiin tekijöihin. Sosiaalisessa lähestymistavassa ei kielletä elimellisten vammojen merkitystä, mutta siinä korostetaan sitä, että etenkin sosiaaliset tekijät vaikeuttavat vammaisten ihmisten elämää. Olennaisinta olisi siis keskittyä ”yksilön korjaamisen” sijaan yhteiskuntien korjaamiseen, jotta ne ottaisivat huomioon kaikkien niiden jäsenten tarpeet tasapuolisesti. (Vehmas 2005, 114–117.)

YK:n yleissopimuksessa vammaisten henkilöiden oikeuksista vammaisen henkilö määritellään seuraavasti: ”Vammaisiin henkilöihin kuuluvat ne, joilla on sellainen pitkäaikainen ruumiillinen, henkinen, älyllinen tai aisteihin liittyvä vamma, joka vuorovaikutuksessa erilaisten esteiden kanssa voi estää heidän täysimääräisen ja tehokkaan osallistumisensa yhteiskuntaan yhdenvertaisesti muiden kanssa.” (YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista... 2015, 19.) YK:n yleissopimuksessa, kuten myös tässä opinnäytetyössä, kehitysvammaisuus ymmärretään sosiaalisen mallin kautta eli jostakin ihmisen ominaisuudesta ajatellaan tulevan vammaisuutta yhteiskunnan asettamien esteiden ja asenteiden kautta. Vamman haitan nähdään johtuvan ympäristöstä ja yhteiskunnasta sekä henkilön sosiaalisesta ja kulttuurisesta ympäristöstä. (Kehitysvammaisuuden määritelmiä 2017.) Ympäristö ja yhteiskunta ei ota huomioon, eikä kunnioita valtaväestöstä poikkeavien ihmisryhmien tarpeita. Vammaisten ihmisten ongelmia yhteisössä toimimisessa voitaisiin olennaisesti vähentää poistamalla arkkitehtuurisia ja ympäristöllisiä esteitä sekä muuttamalla ihmisten asenteita. (Vehmas 2005, 109–110.)

Suomessa voimassa olevan lain kehitysvammaisten erityishuollosta mukaan kyseisen lain mukaisiin palveluihin on oikeutettu sellainen henkilö, jonka kehitys tai

henkinen toiminta on estynyt tai häiriintynyt synnynnäisen tai kehitysiässä saadun sairauden tai vamman vuoksi ja joka ei muun lain nojalla voi saada tarvitsemaansa palveluja (23.6.1977/519). Laissa vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista (3.4.1987/380) vammaisella henkilöllä tarkoitetaan sellaista henkilöä, jolla vamman tai sairauden takia on pitkäaikaisesti erityisiä vaikeuksia suoriutua tavanomaisista elämän toiminnoista. Suomen hallitus antoi vuonna 2018 eduskunnalle esityksen uudesta vammaispalvelulaista, jossa kehitysvamma- ja vammaispalvelulaki oli tarkoitus yhdistää yhdeksi yhteiseksi laiksi, joka koskisi vammaisten henkilöiden sosiaalihuollon erityispalveluja. Uudella lailla olisi toteutettu YK:n vammaissopimuksen periaatteita, eli sen tarkoituksena olisi ollut turvata riittävät ja sopivat palvelut kaikille vammaisille henkilöille sekä yhdenvertaisuuden, osallisuuden ja osallistumisen edistäminen. Esitys kuitenkin raukesi sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksen kariuduttua maaliskuussa 2019. (Vammaislainsäädännön uudistus 2019.)

AAIDD (The American Association on Intellectual and Developmental Disabilities) on määrittänyt kehitysvammaisuuden tarkoittavan toimintakyvyn huomattavaa rajoitusta, jolle on myös ominaista keskimääräistä heikompi älyllinen suoriutuskyky. AAIDD:n mukaan kehitysvammaisuuteen liittyy samanaikaisesti rajoituksia joidenkin päivittäisten taitojen osa-alueilla, kuten esimerkiksi kommunikaatiossa, itsensä huolehtimisessa, kotona asumisessa, sosiaalisissa taidoissa, yhteisössä toimimisessa, itsehallinnassa, terveydessä, turvallisuudessa, oppimiskyvyssä, vapaa-ajalla tai työssä. (Ihalainen & Kettunen 2016, 231–232.)

Lääketieteen näkökulmasta kehitysvammaisuutta määritellään seuraavasti: ”Älyllinen kehitysvammaisuus on tila, jossa mielen kehitys on estynyt ja epätäydellinen. Heikosti kehittyneitä ovat erityisesti kehitysiässä ilmaantuvat taidot eli yleiseen älykkyystasoon vaikuttavat älylliset, kielelliset, motoriset ja sosiaaliset kyvyt. Älylliseen kehitysvammaisuuteen saattaa liittyä tai olla liittymättä mitä tahansa muita henkisiä tai ruumiillisia häiriöitä.” Tämäkin määritelmä perustuu ihmisten toimintakykyyn ja sen perusteella luokittelee kehitysvammaisuuden eri asteisiin: lievään, keskivaikeaan, vaikeaan ja syvään kehitysvammaan. (Kehitysvammaisuuden määritelmiä 2017.) Noin 85 prosenttia kehitysvammoista määritellään lieviksi. Vaikeiden tai syvien kehitysvammojen osuus kehitysvammoista on noin 4-

6 prosenttia. (Ihalainen & Kettunen 2016, 232.) Kehitysvammaisuuden sosiaalinen malli näkee diagnoosikeskeisyyden riskinä sen, että henkilö nähdään pelkästään diagnoosinsa kautta. Huomiota halutaan kiinnittää myös siihen, että kehitysvamma-diagnoosi annetaan keskenään hyvin erilaisille ihmisille. (Kehitysvammaisuuden määritelmiä 2017.)

3 INKLUUSIO

Yksilökeskeisen toimintakulttuurin toimiminen irrallaan rakenteiden muuttumisesta ja sosiaalisesta vaikuttamisesta nähdään mahdollisena tasa-arvoa estävänä tekijä. Inkluisio on ideologia, joka pyrkii edistämään vammaisten ihmisten tasa-arvoista yhteiskunnallista asemaa poliittisia muutoksia tekemällä. (Vehmas 2005, 108.) Inklusiolla tarkoitetaan tavallisesti pääsyä yhteiskunnan järjestelmiin. Inkluisio on sidottu aikaan ja paikalliseen kulttuuriin. Se on osallistumista, olemista, jäsenyyttä, asumista ja huolehtimista. Inkluisioiden tavoitteiksi on määritetty sosiaalinen oikeudenmukaisuus, tasa-arvo ja ihmisoikeuksien edistäminen. Myös myönteisten asenteiden ja sosiaalisen kanssakäymisen edistäminen ovat tärkeitä asioita inkluisioiden kannalta. Lisäksi oleellista on yhteisön taitojen ja kykyjen kehittyminen niin, että yhteisön jäsenet kasvavat yhteiskunnan aktiivisiksi jäseniksi. (Saarinen 2013, 60.) Inkluisio on toisten ja oman yksilöllisyyden, toiminnan, mielipiteiden ja kulttuurin arvostamista. (Elliot, Doxey & Stephenson 2004, 12.)

Ekskluisiota eli eristämistä voidaan pitää inkluisioiden vastakohtana. Se on pääsemättömyyttä yhteiskuntaan. Ekskluisiota, sosiaalista ulossulkemista, tapahtuu kun yhteisön kaikilta jäseniltä vaaditaan yhdenmukaisuutta. Erilaisten ihmisten vastaanottaminen yhteisöön tarkoittaa väistämättä myös yhteisön ja yhteiskunnan muuttumista. Suomessa käytetyn "syrjäytyä" termin ja siitä tulevan mielikuvan sijaan pitäisi asiaa tarkastella myös siltä kannalta, että yhteiskunta syrjäyttää yksilöitä. (Saarinen 2013, 62.)

Vammaispalveluita on aikojen saatossa ohjannut kolme yleisesti hyväksyttyä mallia. Nämä ovat olleet laitoshuoltomalli, avohuoltomalli ja tukimalli. Inkluisioon pohjautuva tukimalli on ollut Yhdysvalloissa 1990-luvulta lähtien keskeinen toimintamalli. Suomeen kyseinen malli rantautui vuonna 1995. Suomen malli pohjautuu YK:n yleisohjeisiin vammaisten ihmisten oikeuksista. Keskiössä on ajatus siitä, että ihmiset liittyvät yhteisöön yksilönä eivätkä yhteisönä. Toimintamallissa yksilön toiveet ja valinnat otetaan huomioon, ja palvelu on yksilökeskeistä. Ajattelumallina on, että ympäristön täytyy muuttua, ei yksilön. (Saarinen 2013, 61.)

Yksilöön keskittyvä muutospaine syntyy normalisaatiosta. 1960-luvulla erityispedagogiikan tutkimukseen kulkeutui sosiologisia teorioita. Tämä johti esimerkiksi voimakkaaseen kritiikkiin ”poikkeaville” ihmisille suunnattuja laitoksia vastaan. Syntyi normalisaatioperiaate, jonka keskeisinä edustajina pidetään ruotsalaista Bengt Nirjeä ja saksalaisyhdysvaltalaisesta Wolf Wolfensbergeria. Normalisaatioperiaatteen ideana on taata kehitysvammaiselle ihmiselle mahdollisimman normaali elämä, joka vastaa yhteiskunnan normeja ja odotuksia. Normalisaatioperiaatteen tarkoituksena on korostaa kehitysvammaisten ihmisten sosiaalisen aseman parantamista. Kritiikkiä periaate saa osakseen siitä, että se on korostanut ammattilaisten ylivaltaa kehitysvammaisen ihmisen elämässä ja keskittänyt muutospaineen juuri yksilöön ympäristön sijaan. Lisäksi kritiikitön normaaliusajattelu on nähty sisältyvän tähän suuntaukseen. (Vehmas 2005, 106–107.)

4 YHDENVERTAISUUTEEN LIITTYVIÄ TEKIJÖITÄ

4.1 Mitä yhdenvertaisuudella tarkoitetaan?

Länsimaisen ihmisoikeusajattelun juuret ulottuvat 1600- ja 1700-luvuille. Oikeudet määräytyivät kuitenkin pitkään henkilön sukupuolen, rodun, syntyperän ja yhteiskunnallisen aseman perusteella. Ajatus tasavertaisista, jokaiselle ihmiselle kuuluvista ihmisoikeuksista, vakiintui toisen maailmansodan jälkeen, ja vuonna 1948 Yhdistyneiden kansakuntien yleiskokouksessa hyväksyttiinkin ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus. Kyseisessä julistuksessa koottiin yhteen keskeisimpiä sellaisia oikeuksia, joiden katsottiin olevan universaaleja ja ihan kaikille ihmisille pelkästään ihmisyyden perusteella kuuluvia. Julistus on vaikuttanut merkittävästi kansainvälisen ihmisoikeusjärjestelmän rakentumiseen, mutta se on myös täydentynyt ja kehittynyt uusilla sopimuksilla. Ihmisoikeussopimukset ovat kansainvälisiä sopimuksia, jotka ratifioituaan valtio sitoutuu toimeenpanemaan sopimuksissa määritellyt velvoitteet. Valtiot ovat sopimusten mukaan velvollisia kunnioittamaan sekä yksilön oikeuksia että edistämään oikeuksien toteutumista. Valtion tulee turvata kaikkien ihmisoikeuksien toteutuminen jokaiselle vaikutuspiirissään olevalle ihmiselle. (Ihmisoikeudet 2020.)

Monet vähemmistöt ovat kuitenkin kohdanneet oikeuksiensa loukkauksia myös ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julistuksen hyväksymisen jälkeen. Sen takia YK:ssa hyväksyttiin vuonna 1992 vähemmistöoikeuksien julistus, joka velvoittaa valtioita turvaamaan tasavertaiset yhteiskunnalliset ja sivistykselliset osallistumisen mahdollisuudet kaikille ilman minkäänlaista syrjintää. (Ihmisoikeudet 2020.) YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista hyväksyttiin yleiskokouksessa vuonna 2006, ja se tuli voimaan kansainvälisesti toukokuussa 2008. Suomi allekirjoitti sopimuksen ensimmäisten joukossa jo vuonna 2007 ja Suomen eduskunta hyväksyi sopimuksen ratifiointia koskeneen esityksen maaliskuussa 2015. Euroopan unioni ratifioi kyseisen sopimuksen jo vuonna 2010. Kyseisen sopimuksen tarkoituksena on edistää, suojella ja taata kaikki ihmisoikeudet ja perusvapaudet myös kaikille vammaisille henkilöille täysimääräisesti ja yhdenvertai-

sesti. Sopimuksen tarkoituksena on lisäksi edistää vammaisten henkilöiden synnynnäisen arvon kunnioittamista. (YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista... 2015, 1–3, 15.)

Yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista pyrkii takaamaan mahdollisuuden oikeuksiin ja vapauksiin täysimääräisesti ilman syrjintää. Keskeistä oikeuksien edistämässä on vammaisuuden perusteella tapahtuvan syrjinnän kieltä ja yhdenvertaisen kohtelun periaate. Sopimuksessa määritellään, millaisilla toimilla syrjintää voidaan poistaa ja yhdenvertaisuutta edistää. Lisäksi sopimus on tärkeä väline asenteiden ja käsitysten muuttamisessa, sillä sopimuksen avulla vahvistetaan näkemystä vammaisista ihmisistä yhteiskunnan aktiivisina jäseninä perinteisen näkemyksen hyväntekeväisyyden ja lääketieteellisen hoidon kohteena olemisen sijaan. Sopimuksessa korostetaan osallistumista, osallisuutta ja tasa-arvoa. Myös esteettömyys ja saavutettavuus ovat olennainen osa sopimuksen velvoitteita. Lisäksi sopimuksessa velvoitetaan sopimukseen liittyvää lainsäädäntöä laadittaessa neuvottelemaan vammaisten henkilöiden kanssa sekä osallistamaan heitä päätöksentekoprosesseihin heitä edustavien järjestöjen kautta. (YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista... 2015, 4–8.)

Myöskään Suomen perustuslain syrjintäkiellon mukaan ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Hyväksyttäväksi perusteeksi katsotaan esimerkiksi positiivinen erityiskohtelu, jolla tarkoitetaan sellaista menettelytapaa, että joitain ihmisryhmiä voidaan tukea erityistoimin, mikäli he muuten olisivat vaarassa jäädä eriarvoiseen asemaan. Myös yhdenvertaisuuslailla edistetään ja turvataan yhdenvertaisuuden toteutumista sekä tehostetaan syrjinnän kohteeksi joutuvien oikeussuojaa. Yhdenvertaisuuslaissa tarkoitettua syrjintää on välitön ja välillinen syrjintä, häirintä, kohtuullisten mukautusten epääminen sekä ohje tai käsky syrjiä. Välittömällä syrjinnällä tarkoitetaan sitä, kun jotakuta kohdellaan henkilöön liittyvän syyn perusteella epäsuotuisammin kuin jotakuta muuta. Välillisestä syrjinnästä puolestaan on kyse silloin, kuin näennäisesti puolueeton säännös, peruste tai käytäntö asettaa jonkun epäedulliseen asemaan muihin nähden. Välillinen syrjintä voi olla myös rakenteellista syrjintää. Suomen viranomaisten

velvollisuutena yhdenvertaisuuslain mukaan on edistää yhdenvertaisuutta suunnitelmallisesti sekä muuttaa yhdenvertaisuutta estäviä olosuhteita. (Yhdenvertaisuus ja syrjintä 2019.)

Myös Suomen vammaispoliittisessa ohjelmassa VAMPOSSA painotetaan YK:n yleissopimuksen mukaisia periaatteita, joista keskeisimpiä ovat vammaisten ihmisten oikeus yhdenvertaisuuteen ja osallisuuteen sekä tarpeellisiin palveluihin ja tukitoimiin. VAMPOSSA esitetään konkreettisia toimenpiteitä, joilla puuttua epäkohtiin. Näitä ovat muun muassa itsenäisen asumisen tuen kehittäminen, oman elämän hallinnan mahdollistaminen vammaispalveluilla sekä yhteiskunnan toimivuuden kehittäminen vammaisten ihmisten näkökulmasta. (Ihalainen & Kettunen 2016, 233–234.)

Yhdenvertaisuus on siis yksinkertaisuudessaan sitä, että kaikilla ihmisillä on oltava yhtäläiset mahdollisuudet toimia ja elää yhteiskunnassa. Näin ei kuitenkaan käytännössä vielä ole vammaisten ihmisten kohdalla. Rakenteelliset esteet ja vallitsevat asenteet rajoittavat heidän itsenäisyytensä, itsemääräämisoikeutta ja yhteiskunnallista osallisuutta. (Suomen vammaispoliittinen ohjelma 2010, 3.)

4.2 Asenteet ja ennakkoluulot

Kehitysvammaisten ihmisten täysipainoista osallisuutta omassa elämässään estää monesti muiden ihmisten asenteet. Ne ilmenevät kehitysvammaisten ihmisten kohtaamisessa ja kohtelussa. Ihmisten asenteet kehitysvammaisuutta kohtaan ovat usein ennakkoluuloisia. Toisaalta kehitysvammaisia ihmisiä saatetaan aliarvioida, eikä luoteta heidän omaan itsenäisyyteensä ja ymmärrykseensä. Toisaalta taas kehitysvammaisten pieniä saavutuksia saatetaan ylistää vain sen perusteella, että hän on kehitysvammainen. (Ihalainen & Kettunen 2006, 156.)

Ennakkoluulot kytkeytyvät aina omaan sosiaaliseen ja historialliseen kontekstiinsa. Gordon Allport on esittänyt ehkä tunnetuimman ennakkoluulojen määrittelmän klassikkoteoksessaan *The Nature of Prejudice*. Kyseisen määrittelmän mukaan ennakkoluuloilla tarkoitetaan virheelliseen ja joustamattomaan yleistykseen

perustuvaa vastenmielisyyttä jotakin kohdetta kohtaan. Ennakkoluuloisuus määrittellään siis useimmiten vihamieliseksi asenteeksi, tunteeksi tai käyttäytymistai-pumukseksi toista ryhmää tai sen jäsentä kohtaan. Ennakkoluulot saattavat kuitenkin saada myös näennäisen myönteisiä ilmenemismuotoja, esimerkiksi tytöiltä saatetaan odottaa kiltimpää käyttäytymistä kuin pojilta heidän sukupuolensa perusteella. Nämäkin ennakkoluulot voivat tuntua yleistämisen takia loukkaavilta ja rajoittaa niiden kohteeksi joutuneiden elämää. (Helkama, Myllyniemi, Liebkind, Ruusuvoori, Lönnqvist, Hankonen, Mähönen, Jasinskaja-Lahti & Lipponen 2015, 291–293.)

Ihmiset arvottavat merkitykselliseksi kokemiaan sosiaalisen maailman kohteita myönteisiksi ja kielteisiksi. Kohteet voivat olla konkreettisia ja rajattuja tai hyvinkin laajoja yhteiskunnallisia kysymyksiä. Asenteella tarkoitetaan myönteistä tai kielteistä yleistä ja pysyväisluontoista tunnetta, joka liittyy johonkin henkilöön, kohteeseen tai kysymykseen. Asenteet opitaan sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Sadoissa tutkimuksissa on osoitettu, että pelkkä jonkin kohteen tuttuus saa meidät pitämään tästä kohteesta. Jo pelkkä tuttuus siis vaikuttaa asenteeseemme myönteisesti. Yksi vankimpia sosiaalipsykologian säännönmukaisuuksia on myös se, että mielipiteiltään ja arvoiltaan samanlaiset ihmiset pitävät toisistaan. Ihmiset myös hakeutuvat sellaisiin ympäristöihin, jotka ovat omien keskeisten arvojen ja asenteiden mukaisia. (Helkama ym. 2015, 190–191.)

Ihmisillä on myös luontainen taipumus jaotella asioita ja ihmisiä luokkiin niiden samankaltaisuutta liioittelemalla. Myös eroja toisten ja itsen välillä liioitellaan. Toisaalta ihmiset myös erottelevat luokista ja antavat joillekin luokasta poikkeavia ominaisuuksia. (Helkama ym. 2015, 292–293.) Ihminen saattaa esimerkiksi toisaalta ajatella kehitysvammaiset ihmiset yhtenä ryhmänä, mutta toisaalta pitää kehitysvammaista naapuriaan poikkeuksena muista kehitysvammaisista ihmisistä. Susan Fiske ja hänen kollegoidensa muodostaman teoreettisen mallin stereotyyppien sisällöistä mukaan ihmisryhmiä arvioidaan aina kahdella keskeisellä ulottuvuudella: kuinka lämpiminä ja pätevinä ryhmän jäsenet nähdään. Kaikkein pidetyimmät ja arvostetuimmat ryhmät nähdään yleisesti sekä lämpiminä että pätevinä, kuten esimerkiksi pohjoismaalaiset ihmiset. Yleensä myönteisimmän arvioituihin ryhmiin kuuluvat oman ryhmän lisäksi sellaiset ryhmät, jotka

muistuttavat omaa ryhmää. Kielteisimmin puolestaan suhtaudutaan sellaisiin ryhmiin, jotka jäävät sekä lämmön että pätevyiden ulottuvuuksilla häntäpäähän. Vammaiset ihmiset nähdään usein lämpiminä, mutta ei pätevinä. (Helkama ym. 2015, 293.)

”Jos rakentaisimme ramppeja portaiden sijaan, liikuntavammaisen henkilö ei koki itseään niin vammaiseksi kuin portaiden edessä. Samoin jos muut ihmiset muuttaisivat tapaansa toimia ja olla vuorovaikutuksessa kehitysvammaisen henkilön kanssa, hän ei tuntisi itseään yhtä vammaiseksi kuin hämmentävien tilanteiden edessä. Näin ajateltuna vammaisuudessa on kyse viime kädessä valtaväestön asenteista ja ennakkoluuloista.” (Sosiaalinen näkökulma 2018.)

4.3 Saavutettavuus

Saavutettavuus on yleiskäsite, jonka sisälle kuuluvat käsitteet esteettömyys, helppokäyttöisyys ja ymmärrettävyys. Fyysisen maailman saavutettavuuteen viitataan yleisimmin esteettömyydellä, mutta esteettömyys sanaa käytetään myös muissa merkityksissä. (Kehitysvammaliitto 2019.) Saavutettavuus sanalla puolestaan tarkoitetaan aineettoman ympäristön asioita, kuten asenteita, tietoa, verkkopalveluja ja palveluja. Ihmisten moninaisuuden huomioon ottava ilmapiiri ja asenteet on saavutettavuutta. Niin fyysisen ympäristön kuin aineettomien palveluidenkin tulee olla kaikille sopivia ja kaikkien saatavilla toimintakyvystä riippumatta. Tämä tulisi huomioida jo esimerkiksi palveluiden suunnitteluvaiheessa, jotta tehtäisiin kaikille soveltuvia ratkaisuja ja erilliset esteettömyysratkaisut vähenisivät. (Invalidiliitto ry n.d.)

Asenteet, yhdenvertaisuus ja syrjimättömyys liittyvät sosiaaliseen saavutettavuuteen. Sosiaalinen saavutettavuus on yhdenvertaisia mahdollisuuksia osallistua ja toimia eri osa-alueilla yhteiskunnassa. Paikkoja missä tämä näyttäytyy ovat esimerkiksi oppilaitokset, kulttuurielämä ja poliittinen päätöksen teko. Myönteiset asenteet ihmisten moninaisuutta kohtaan puolestaan näyttäytyvät arvostavana käyttäytymisenä muita kohtaan ihmisten välisissä kohtaamisissa. (Invalidiliitto n.d.)

4.4 Osallisuus

Osallisuus on sen kokemista, että on merkityksellinen osa kokonaisuutta. Osallisuus on sitä, että tulee kuulluksi omana itsenään ja ihminen pystyy vaikuttamaan yhteisiin asioihin ja oman elämänsä kulkuun. Osallisuus tarkoittaa yhteyttä hyvinvoinninlähteisiin, joita on aineettomia ja aineellisia. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2016.)

Osallisuus on monitulkintainen käsite ja siitä on useita jäsenyyksiä. Seuraavaksi tarkastellaan tarkemmin sosiaalipedagogista osallisuuden käsitettä. Ajatus osallisuudesta suhteena on sosiaalipedagogisen osallisuuskäsitteen perusta. Osallisuus on kuulumista johonkin ja se on jotain, joka tapahtuu ihmisen ja yhteisön suhteessa. Tätä suhdetta pyritään tarkastelemaan mahdollisimman kokonaisvaltaisesti tässä määritelmässä. Osallisuus ei ole yksilön toimintaa tai hänen ominaisuutensa. (Nivala & Ryyänen 2013, 26.)

Osallisuutta suhteena voidaan tarkastella kolmen ulottuvuuden avulla. Ihmisen voidaan katsoa olevan osallisena yhteisössä, kun hän on osa yhteisöä, toimii osana yhteisöä ja kokee olevansa osa yhteisöä. Yhteisöllä tarkoitetaan niin konkreettisia kuin abstraktejakin yhteisöjä, kuten yhteiskuntaa. Yksilöltä ja yhteisöltä vaaditaan kummaltakin jotakin, jotta näiden välistä suhdetta voidaan kuvata osallisuudeksi. Olemisen tasolta tarkasteltuna osallisuus on sitä, että yksilö haluaa olla yhteisön jäsen ja yhteisö hyväksyy hänet. Toiminnan tasolla se tarkoittaa yhteisöltä todellisia toimintamahdollisuuksia ja yksilöltä niihin osallistumista ja niiden hyödyntämistä. Tämä vaatii riittäviä osallistumisvalmiuksia. Kokemisen tasolla edellytyksinä on yhteisön yhteenkuuluvuuden mahdollisuudet sekä yksilön tietoisuus osallistumisen mahdollisuuksista ja omasta merkityksestä yhteisön osana sekä tietoisuuden kehittyminen kuulumisen kautta. Näitä kaikkia tarvitaan osallisuuden toteutumiseksi. (Nivala & Ryyänen 2013, 26-27.) Suomessa osallisuuskeskustelussa viitataan usein Helka Raivion ja Jarno Karjalaisen Allardt-mukaelmaan, jossa osallisuus jaetaan kolmeen ulottuvuuteen. Nämä kolme osaluetta ovat having, acting ja belonging. (Isola, Kaartinen, Leemann, Lääperi, Schneider, Valtari & Keto-Tokoi 2017, 9.)

4.5 Aiemmat tutkimukset

Vammaistutkimus Suomessa on aiemmin ollut niukan projektirahoituksen ja tutkijoiden harrastuneisuuden varassa, joten tieto vammaisten henkilöiden asemasta ja olosuhteista on ollut pirstaleista. Ilkka Haarni on kuitenkin koonnut vuonna 2006 saatavilla olleesta tutkimustiedosta katsauksen vammaisten henkilöiden hyvinvoinnista ja elinoloista Suomessa. Katsaukseen kerättyjen tietojen valossa vammaiset kansalaiset eivät olleet käytännössä yhdenvertaisessa asemassa muiden kansalaisten kanssa. Edistymistä joissakin asioissa oli tapahtunut, mutta ei kaikilla elämänalueilla tai kaikkien vammaisten henkilöiden kohdalla. Nähtävissä oli myös merkittävää alueellista eriarvoisuutta. Katsauksen perusteella todettiin, että vammaisen henkilö kohtaa edelleen elämässään esteitä, jotka vievät osan mahdollisuuksista ja tuottavat syrjäyttämistä. (Haarni 2006, 4–5.)

Tästä kymmenen vuotta myöhemmin, vuonna 2016, Yhdenvertaisuusvaltuutettu toteutti selvityksen vammaisten ihmisten kokemasta syrjinnästä. Selvityksen verkkokyselyyn vastasi 455 henkilöä, jonka lisäksi tehtiin 27 yksilöhaastattelua. Yli puolet vastaajista kokivat asenneilmapiirin vammaisia kohtaan olevan Suomessa huono tai erittäin huono. 60 % vastaajista kertoi kokeneensa syrjintää jollakin elämänalueella viimeisen vuoden aikana. Selvityksen tuloksia tarkastelemalla, ja pohtimalla miksi vammaisten ihmisten yhteiskunnallisen osallisuuden ja yhdenvertaisuuden toteutuminen on haasteellista, nousee asenneilmapiiri yhdeksi vahvaksi tekijäksi. Vastaajista vain 14,1 % koki asenneilmapiirin vammaisia ihmisiä kohtaan olevan yleisesti ottaen hyvä. Vammaisten ihmisten oikeudet ovat Suomessa siis muodollisesti hyvät, mutta ongelmana nähdään oikeuksien toteutuminen arjessa, osin juuri asenteiden takia. Joillakin ihmisillä nähdään olevan tiedostetut ja tarkoituksellisesti kielteiset asenteet, kun taas toisilla nähdään olevan kyse tiedon ja ymmärryksen puutteesta. (Selvitys vammaisten syrjintäkokemuksista arjessa 2016, 2–7.)

Linda Nurkkala on tutkinut syksyllä 2018 julkaistussa Pro gradu -tutkielmassaan kehitysvammaisten ihmisten kokemuksia sosiaalisesta osallisuudesta yhteisöissä. Tutkielmassa haastateltiin neljää kehitysvammaista henkilöä puolistrukturoidulla teemahaastattelulla ja aineiston analyysissä sovellettiin teorialähtöistä

sisällönanalyysia. Tutkimustulosten mukaan haastatelluilla kehitysvammaisilla ihmisillä oli elämässään useita yhteisöjä ja paljon sosiaalisen osallisuuden kokemuksia. Kyseiset yhteisöt muodostuivat pääasiassa lapsuudenperheen ja lähisuvun yhteisöistä sekä palvelujärjestelmän yhteisöistä. Tutkielman tuloksista kävi ilmi haastateltujen ihmisten eriytyneisyys ei-vammaisten ihmisten yhteisöistä. Haastateltujen sosiaalinen osallisuus oli heikkoa suhteessa muihin kuin aiemmin mainittuihin yhteisöihin, mikä piti yllä erillään olemista ei-vammaisista ihmisistä. Osallisuuden kokemuksissa korostui erityisesti palvelujärjestelmän yhteisöjen merkitys. (Nurkkala 2018, 2.)

Ympäristöministeriön teettämässä selvityksessä vuodelta 2018 tarkastellaan valtion tukemia kehitysvammaisille henkilöille tarkoitettuja asuntohankkeita verrattuna valtion tukemiin niin sanottuihin tavallisiin vuokra-asuntoihin sekä arvioidaan yhdenvertaisuuden toteutumista. Aineistona on käytetty kunnille, kuntayhtymille ja erityishuoltopiireille suunnattua kyselyä, haastatteluita sekä viranomaisille tehtyjä kanteluita. Kehitysvammaisten ihmisten asumisen ohjelmissa on korostettu asumisen järjestämistä tavallisilla asuinalueilla ja yhä useammin tavallisissa asunnoissa. Selvityksen mukaan kunnissa ja kuntayhtymissä ei kuitenkaan vielä riittävästi eikä YK:n vammaissopimuksen edellyttämällä tavalla tueta kehitysvammaisten ihmisten yhdenvertaisia mahdollisuuksia asua ja elää tavallisesti. Selvityksen mukaan kehitysvammaisten ihmisten asumisen yhdenvertaisuutta voitaisiin edistää tarjoamalla mahdollisuus itsenäiseen asumiseen. Yhdenvertaisuutta kuitenkin estävät tukipalveluiden resurssien puute sekä ammatillaisten ja osin omaisten holhoavat asenteet. Vammaispalvelulain, sosiaalihuoltolain sekä yhdenvertaisuuslain mukaan jokaista ihmistä pitäisi tukea itsenäiseen elämään, mutta se ei näytä toteutuvan järjestelmäkeskeisen ajattelun vuoksi. (Pitkänen, Huotari & Törmä 2018, 3, 9, 67.)

Minna Saarinen tutki tutkimuksessaan ihmisten suhtautumistapoja vaikeasti kehitysvammaiseksi diagnosoituun opiskelijaan yliopisto ja vapaa-ajan ympäristöissä. Tutkimusaineisto koostui yhden lukukauden ajalta kerätyistä havaintopäiväkirjoista, haastatteluista sekä opiskelijaa koskevista asiakirjoista, ja se käsiteltiin induktiivisella sisällönanalyysillä. Aineistosta voitiin erottaa neljä eri suhtautumistyyppiä: tasa-arvoinen, suojeleva, passiivinen ja negatiivinen suhtautumistyyppi. Tasa-arvoinen suhtautuminen oli hyväksyvää suhtautumista, jossa näkyi

vastavuoroinen ja tasavertainen kahden aikuisen välinen suhde, ja se auttoi kehitysvammaiseksi diagnosoitua henkilöä saamaan tavallisen opiskelijan statuksen. Suojeleva suhtautuminen oli puolestaan hyväksyvää, mutta holhoavaa. Se koostui ylihuolehtivasta auttamisesta, ihmiset tekivät asioita jopa puolesta. Se näkyi myös yliherttaisina hymyinä ja äänenpainoina, joita aikuisilla on usein lapsia kohtaan. Negatiivinen suhtautumistapa näkyi torjuvana asenteena ja tylynä tai töykeänä asennoitumisena. Sille oli ominaista objektina kohtelu, ”ohi puhuminen” ja syrjintä. Passiiviselle suhtautumistyyppille olennaista puolestaan oli aloitteettomuus, huomioimattomuus ja välinpitämättömyys. Kyseisessä aineistossa tutkittavien ihmisten käsitykset tukeutuivat pitkälti stereotyyppien varaan. Sosiaalinen vähättely johti opiskelijan oikeuksien epäämiseen kehitysvammaisuuden perusteella. Suhtautumista luonnehti usein leimaaminen ja toiseus. Aineiston perusteella kehitysvammaiseksi diagnosoidun henkilön sosiaalinen liittyminen opiskelu- ja vapaa-ajan ympäristöihin oli rajallista, joten YK:n yleisohjeessa asetettu tavoite vammaisten henkilöiden mahdollisuuksien yhdenvertaisuudesta ei toteutunut. (Saarinen 2013.)

Susanna Veteläisen (2014) YAMK-opinnäytetyön tavoitteena oli edistää vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta ja osallisuutta luomalla Kuusamon kaupungin vammaispoliittinen ohjelma. Opinnäytetyö toteutettiin osallistavana toimintatutkimuksena ja toteutukseen kuului kuusi kaikille avointa vammaisfoorumia, joihin osallistui yli 70 vammaista henkilöä, omaista, yhdistysten edustajaa, viranhaltijoita ja luottamushenkilöitä. Tutkimusaineisto koostui foorumeiden muistiinpanoista, järjestettyjen keskustelutilaisuuksien materiaaleista sekä tutkittavien tekemistä aarrekartoista, ja aineisto käsiteltiin sisällönanalyysin avulla. Tutkimustulosten mukaan vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta ja osallisuutta voidaan edistää kehittämällä seuraavia asioita: mahdollisuuksia normaaliin elämään, vaikuttamista yleisiin asenteisiin, esteetöntä ympäristöä, monimuotoista esteetöntä tiedonsaantia ja viestintää, vammaisten lasten ja perheiden tukemista, mahdollisuuksia itsenäiseen asumiseen, inklusion toteutumista koulutuksessa, työllistymismahdollisuuksia sekä mahdollisuuksia osallistua kulttuuri- ja vapaa-ajan toimintoihin, terveyden ja hyvinvoinnin edistämistä asiakaslähtöisesti sekä riittävien palveluiden ja tukitoimien takaamista ja vammaisten henkilöiden ottamista mukaan palveluiden suunnitteluun. (Veteläinen 2014, 2.)

5 SETLEMENTTI TAMPERE RY

5.1 Setlementti Tampere ry ja suomalainen setlementtiliike

Opinnäytetyö tehtiin yhteistyössä Setlementti Tampere ry:n kanssa. Setlementti Tampere ry on yleishyödyllinen ja voittoa tavoittelematon yhdistys, joka on sekä uskonnollisesti että poliittisesti sitoutumaton. Se syntyi 1.8.2016 Omapolku ry:n ja Setlementtiyhdistys Naapuri ry:n yhdistyessä. (Setlementti Tampere n.d.) Setlementti Tampere tuottaa ja kehittää hyvinvoinnin palveluja sekä vahvistaa aktiivista kansalaisuutta ja yhteisöllisyyttä. Yhdistys tekee työnsä kautta setlementti arvoja näkyväksi yhteiskunnassa. (Setlementti Tampere ry:n strategia 2018-2020 n.d.) Näitä arvoja ovat rohkeus, luottamus, paikallisuus, yhteisöllisyys sekä yhdenvertaisuus ja oikeudenmukaisuus (Setlementtisitoumus 2018).

Yhdistyksen toiminta on paikallista ja pyrkii vahvistamaan ihmisten osallisuutta ja mahdollisuuksia vaikuttaa omaan elämäänsä. Toiminnan tavoitteena on edistää ihmisten yhdenvertaisuutta ja oikeudenmukaisuutta. Toiminnan ydintä on sosiaalinen työ, jonka tarkoituksena on tukea ihmisten arkea ja kutsua heitä yhteiseen kanssakäymiseen. Tässä oleellista on se, että ihmiset kohdataan kunnioittavasti ja siten, että heidän voimavaroihinsa uskotaan. Setlementti Tampere ry:llä on 16 eri yksikköä, jotka tekevät työtä erilaisten asiakasryhmien ja erilaisissa elämäntilanteissa olevien ihmisten kanssa. Yhdistys kuuluu Suomen Setlementtiliittoon. Edistämällä paikallisyhdistysten toimintaa, Setlementti Tampere ry pyrkii vahvistamaan suomalaisen setlementtiliikkeen yhteiskunnallista asemaa. Yhdistys mahdollistaa myös monipuolisia vapaaehtoistoiminnan muotoja. (Setlementti Tampere ry:n strategia 2018-2020 n.d.)

Suomalaisen setlementtiliikkeen toiminnan juuret ovat kansalaiskeskuksissa, joita perustettiin 1800-luvun lopulla Itä-Lontoon köyhimmille asuinalueille. Ensimmäiset toimijat olivat yliopistojen opiskelijoita ja opettajia. Keskuksissa tarjottiin koulutusta ja tukea sosiaalisten ongelmien kanssa kamppaileville. Setlementtityön ideologia perustuu yhteisöllisyyden voimistavaan vaikutukseen sekä yksilöllisyyden ja moninaisuuden arvostamiseen kaikessa toiminnassa. (Suomalainen

setlementtiliike n.d.) Sen tavoitteena on edistää yhdenvertaisuutta, moniarvoisuutta ja sosiaalista oikeudenmukaisuutta. Suomessa setlementtityö alkoi vuonna 1918, jolloin Helsingin Kallioon perustettiin ensimmäinen Lontoon mallin mukainen ”setlementtitalo”. (Mitä on setlementtityö? n.d.)

Setlementtiliikkeen Suomessa muodostavat Suomen setlementtiliitto ja siihen kuuluvat 43 paikallissetlementtiä (Suomalainen setlementtiliike n.d.). Näissä setlementeissä tehdään työtä eri-ikäisten ja erilaisista taustoista tulevien ihmisten kanssa ympäri Suomen noin 50 paikkakunnalla. Setlementtityön muotoja ovat lapsi- ja nuorisotyö, kansalaistoiminta, seniori- ja vanhustyö, opinto- ja kulttuuri-toiminta, monikulttuurinen työ sekä asumisen palvelut. Lisäksi paikalliset setlementit etsivät jatkuvasti uusia tapoja tehdä sosiaalista työtä etenkin siellä, missä mikään muu taho ei vielä toimi. (Suomalainen setlementtiliike n.d.; Mitä on setlementtityö? n.d.)

Setlementtityötä ohjaavat yksilön kunnioitus, erilaisuuden hyväksyminen, luottamus ihmisiin, tasa-arvon vaaliminen sekä heikompien auttaminen. Suomalainen setlementtityö on keskittynyt erityisesti yksilön oman elämänhallinnan edistämiseen, elinikäisen oppimisen tukemiseen, vuorovaikutuksen ja aidon lähimmäisyyden lisäämiseen sekä yhteisöllisyyden ja yhteiskunnallisen vaikuttamisen toimintamuotojen kehittämiseen. Setlementtien toiminnan mahdollistaa tuotettujen palveluiden palvelumaksut, STEA:n avustukset, ministeriöiden myöntämät tuet sekä yksityishenkilöiltä saadut lahjoitukset. Toiminnalla ei koskaan tavoitella voittoa. (Suomalainen setlementtiliike n.d.)

5.2 Voimavirta

Voimavirta on yksi Setlementti Tampere ry:n työmuodoista. Tässä tutkimuksessa keskitytään tutkimaan yhtä Voimavirran toimintamuotoa, jota esitellään paremmin seuraavassa alaluvussa. Voimavirta tarjoaa vapaa-ajan tekemistä erityistä tukea tarvitseville kehitysvammaisille 14-30 vuotiaille nuorille, vertaisryhmätoimintaa vanhemmille ja mahdollisuuden tehdä vapaaehtoistyötä kehitysvammaisten nuorten parissa. Toimintaan kuuluu muun muassa kohtaamispaikka Olkkari, discot, erilaiset loma-aikojen toiminnot, vertaistukiryhmät sekä Omakaveritoiminta.

Voimavirrassa työskentelee tällä hetkellä kaksi ohjaajaa. (Voimavirta – tekemistä nuorille – vertaistukea vanhemmille n.d.)

Voimavirta oli alkuun Omapolku ry:n hakema hanke, jonka ideoijana toimivat kehitysvammaisten lasten vanhemmat. Toiveena oli saada vanhemmille vertaistukitoimintaa ja kehitysvammaisille nuorille vapaa-ajan toimintaa kodin ulkopuolelle. Toiminta lähti pienimuotoisesti liikkeelle vuonna 2007 Raha-automaattiyhdistyksen myöntämällä avustuksella. (Honkamäki 2019.)

Kansainvälinen kaveritoiminnan malli on nimeltään Best Buddies. Se on vuonna 1989 perustettu yhdysvaltalainen voittoa tavoittelematon organisaatio, jonka tavoitteena on lopettaa kehitysvammaisten ihmisten sosiaalinen, fyysinen ja taloudellinen eristäminen. Toiminta on laajentunut vuosien varrella ja nykyään sitä on maailmanlaajuisesti 54:ssä eri maassa. Best Buddies ohjelmien avulla pyritään voimauttamaan kehitysvammaisia ihmisiä ja luomaan mahdollisuuksia auttamalla heitä merkityksellisten ystävyysuhteiden luomisessa, työpaikkojen saamisessa, itsenäisen elämän luomisessa, itsetunnon parantamisessa, viestintätaidoissa sekä tuntemaan olevansa yhteiskunnan arvostamia ihmisiä. Kaveritoiminnan tarkoituksena on yhdistää kehitysvammaisen tai ymmärtämisessä tai oppimisessa tukea tarvitseva vapaaehtoinen ja kehitysvammaaton vapaaehtoinen yhdenvertaiseen kaverisuhteeseen. Toiminta tarjoaa sosiaalista vuorovaikutusta, joka parantaa osallisuutta ja sitä kautta elämänlaatua väestölle, joka usein on syrjäytynyt. (Best Buddies 2020.)

Suomessa Best Buddies -kaveritoimintaa on järjestänyt Kehitysvammaisten tukiliitto vuodesta 2007 alkaen. Settlementti Tampere ry:n Omakaveritoiminta ei virallisesti kuulu Best Buddies -toimijoihin, mutta kyseinen toimintamuoto ja toiminnan tavoitteet ovat kuitenkin samankaltaisia Best Buddies -kaveritoiminnan kanssa. Kummankin kaveritoiminnan ydin on siinä, että yhdistetään kehitysvammaisen ihminen ja kehitysvammaaton ihminen yhdenvertaiseen kaveruuteen, ja tällä hälvennetään ennakkoluuloja kehitysvammaisuutta kohtaan. (Best Buddies -kaveritoiminta 2020.)

5.3 Mitä on Omakaveritoiminta?

Omakaveritoiminta on Voimavirran järjestämää vapaaehtoistoimintaa, ja tässä tutkimuksessa keskitytään tutkimaan juuri tätä Voimavirran toimintamuotoa. Omakaveritoiminta sai alkunsa vuonna 2009 Voimavirran kävijöiden vanhempien toiveista järjestettyä kaveritoimintaa kohtaan sekä samalla oman vapaa-ajan mahdollisuudesta perheelle. Nykyisin Omakaveripareja on noin 25. (Honkamäki 2019.)

Omakaveritoiminnassa muodostetaan Omakaveripareja, eli yhdistetään vapaaehtoinen vammaton henkilö ja itselleen kaveria toivova kehitysvammainen erityistä tukea tarvitseva nuori kaverisuhteeseen. Omakaveriksi voi hakea 18-vuotta täyttänyt henkilö, jonka tulee olla rehellinen, erilaisuutta kunnioittava ja luotettava. Lisäksi hänellä tulee olla oman elämän asiat kunnossa. Sitoutumista Omakaveritoimintaan toivotaan vähintään vuodeksi. Hakeminen joko Omakaveriksi tai Omakaverin hakeminen itselle tapahtuu sähköisellä lomakkeella Voimavirran nettisivujen kautta. Voimavirran työntekijät haastattelevat Omakaveriksi haluavat vapaaehtoiset, jonka jälkeen työntekijät pyrkivät yhdistämään toisilleen mahdollisimman hyvin sopivat vapaaehtoiset ja kehitysvammaisen nuoren. Tämän jälkeen heidät kutsutaan ensimmäiseen yhteiseen tapaamiseen, jonka aikana käydään läpi kaikki oleellinen nuoreen liittyvä tieto, yhteiset pelisäännöt sekä allekirjoitetaan kaveri- ja vaitiolovelvollisuussopimus. Omakaveripari tapaa noin kerran kuussa ja lähtökohtaisesti vapaaehtoinen saa määritellä ajankohdat. Tukea ja apua Omakaverina toimimiseen vapaaehtoinen saa Voimavirrasta, jonka työntekijät järjestävät koulutuksia ja työnohjauksellisia tapaamisia muutaman kerran toimintakaudessa. (Voimavirta n.d.)

Vapaaehtoinen Omakaveri on siis kaveri, jonka kanssa nuori voi tehdä erilaisia asioita. Omakaveritoiminnan tarkoituksena on mahdollistaa uudenlaisia asioita arkeen ja vapaa-ajan tekemiseen kodin ulkopuolella erityistä tukea tarvitseville kehitysvammaisille nuorille. Toiminnalla nähdään olevan paljon positiivisia vaikutuksia sekä kehitysvammaisen nuoren että vapaaehtoisen Omakaverin elämään. Lisäksi toiminnalla voi olla positiivisia vaikutuksia myös nuoren perheelle, kun he saavat hieman omaa aikaa ja tietävät nuorella olevan kaverin myös kodin ulkopuolella. (Voimavirta n.d.)

5.4 Sosiokulttuurinen innostaminen

Sosiokulttuurinen innostaminen on kasvatuksellinen toimintamuoto yhteiskunnan parantamiseksi – sillä pyritään kulttuuriseen demokratiaan. Omakaveritoiminta on sosiokulttuurista innostamista. Innostaminen on ammatillista toimintaa, jonka tieteellinen perusta on sosiaalipedagogiikassa. Sanalle innostaminen on useita määritelmiä. Sosiokulttuurinen innostaminen on yksi innostamisen alue, vaikka sitä usein yleistävänä käsitteenä käytetäänkin. Kaikkien määritelmien keskiössä on kuitenkin ajatus siitä, että innostaminen on tapa, joka antaa lisää voimaa ihmisten herkistymisen ja itsetoteutuksen prosessiin. Innostaminen saa ihmiset liikkeelle, lisää heidän tietoisuuttaan sekä organisoii toimintaa. Innostamisen keskiössä on sosiaalisen vuorovaikutuksen edistäminen, vuorovaikutuksen lisääminen ja subjektisubjekti- suhteen kehittäminen. Näiden avulla on tarkoitus luoda tilanteita, missä sosiaalinen transformaatio eli laadullinen muuttuminen mahdollistuu. Tällä pyritään parantamaan ihmisten elämänlaatua. (Kurki 2000, 19, 21, 44.)

Ihmisten oma osallistuminen on lähtökohta innostamiselle. Tärkeimpiä toimintamuotoja innostamiselle ovat sosiaalinen ja vapaa-ajan virkistyksellinen toiminta, kulttuurilliset-, taiteelliset- ja kasvatukselliset aktiviteetit. Innostamisen voidaan katsoa olevan yhdistelmä kaikkia niitä toimenpiteitä, joiden kautta syntyy osallistumisen prosesseja, joissa ihmisillä on mahdollisuus kasvaa yhteisöissään aktiivisiksi toimijoiksi. Tavoitteena on, että ihmiset tulevat tietoisiksi roolistaan yhteisöissä, yhteiskunnassa ja maailmassa. Tämän kautta ihmiset voivat nähdä sen, miten heidän oman arkensa ja yhteisöjen toiminta liittyy laajemmin yhteisölliseen ja yhteiskunnan toimintaan. (Kurki 2000, 20, 137.)

Yksi vaikutusvaltaisimmista innostamisen puolestapuhujista on argentiinalainen Ezequiel Ander-Egg, joka on määritellyt innostamisen seuraavasti: ”Sosiokulttuurinen innostaminen on ihmisten elämänlaadun kehittymiseen liittyvien, osallistuvaan pedagogiikkaan perustuvien sosiaalisten käytäntöjen yhdistelmä. Käytäntöjen lopullinen tavoite on edistää ihmisten omaa osallistumista omaan kulttuuriin kehitykseensä luomalla tilanteita ja mahdollisuuksia ihmisten väliselle kommunikaatiolle ja vuorovaikutukselle.” (Kurki 2000, 21.)

J.V. Merinon mukaan innostamisella on kaksi päätavoitetta. Ensimmäisen päätavoitteen avulla on tarkoitus ”herättää henkiin elämää siellä missä sitä ei ole”. Tämä näyttäytyy erityisesti ammatillisten innostajien haastavana tehtävänä. Tarkoituksena on luoda liikettä, levottomuutta ja huolestuneisuutta, tukea itsenäistä vastuunottoa ja toimintaa sekä aloitteellisuutta ja asioiden täytöntöönpanoa. Toisena tavoitteena on ”tukea ja saada liikkeelle niitä kykyjä, jotka ovat jo olemassa”. Tämä on tavoite siitä huolimatta, vaikka nämä kyvyt olisivat heikkoja tai tiedostamattomia. Tämä tavoite voidaan nähdä myös vapaaehtoistyöntekijän alueena. Voimassa olevien kykyjen tukeminen pitää sisällään herättelyä ja motivoimista. Siinä vahvistetaan ja koordinoidaan yksilöiden ja ryhmien voimia, kykyjä sekä osallistumista kulttuuriseen ja kasvatukselliseen toimintaan. (Kurki 2000, 23.)

6 TUTKIMUSTEHTÄVÄ

Opinnäytetyön tarkoituksena on selvittää, miten Omakaveritoiminnan kaltaisella toiminnalla edistetään kehitysvammaisten ihmisten yhdenvertaista asemaa muihin kansalaisiin nähden. Lisäksi tarkoituksena on selvittää Omakaveritoiminnan kehittämistarpeita ja -mahdollisuuksia. Tutkimuksen tavoitteena on nostaa esiin Omakaveritoiminnan vapaaehtoisten näkemyksiä kehitysvammaisten ihmisten yhdenvertaisuuden toteutumisesta sekä löytää yhdenvertaisuutta edistäviä tekijöitä. Lisäksi tavoitteena on tuoda esiin vapaaehtoisten näkemystä toiminnan kehittämiseen.

Opinnäytetyön tutkimuskysymykset ovat:

1. Miten Omakaveritoiminta edistää kehitysvammaisten ihmisten yhdenvertaista asemaa Omakaveritoiminnan vapaaehtoisten kokemusten pohjalta tarkasteltuna?
2. Millä tavoin Omakaveritoimintaa voitaisiin vapaaehtoisten näkemysten mukaan kehittää?

7 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS

7.1 Laadullinen tutkimus

Tutkimusotteen ja siihen liittyvän menetelmän täytyy tavoittaa tutkimuskohde. Siksi voidaan sanoa, että tutkimusotteen valinta on tutkimusongelmalähtöistä. Valitsimme tämän tutkimuksen tutkimusotteeksi laadullisen eli kvalitatiivisen tutkimuksen, koska kyseinen tutkimusote soveltuu parhaiten tilanteisiin, joissa ilmiöstä halutaan saada syvälinen näkemys ja hyvä kuvaus. Laadullisen tutkimuksen tarkoituksena on kuvata ilmiötä ja ymmärtää sitä uudella tavalla. Tutkimuksessa pyritään ilmiön syvälliseen ymmärtämiseen. Laadullisessa tutkimuksessa ei pyritä samaan tapaan yleistämään asioita, kuten määrällisessä tutkimuksessa. Se antaa ennemminkin mahdollisuuden kuvata ja selittää ilmiötä rikkaasti. (Kananen 2008, 24, 30–32.)

Pohdittaessa laadullisen tutkimuksen luonnetta olennaiseksi muodostuu myös kysymys laadullisen tutkimuksen suhteesta teoriaan ja teoreettiseen. Laadullisessa tutkimuksessa teorian merkitys on ilmeinen. Teorialla tarkoitetaan tutkimuksen viitekehystä, joka muodostuu käsitteistä ja niiden välisistä merkityssuhteista. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 22–23.)

Laadullinen tutkimus tutkii yksittäistä tapausta ja se on usein kuvailevaa. Jokaisesta havaintoyksiköstä pyritään saamaan mahdollisimman paljon irti. Päätelyn logiikka on usein induktiivista, joka tarkoittaa sitä, että yksittäisistä havainnoista edetään tuloksiin. Tutkimuksen tulokset koskettavat vain tutkimuksen kohteina olleita tapauksia. (Kananen 2008, 25, 28.)

Laadullisessa tutkimuksessa tutkimuksen tuloksiin vaikuttavat yksilön käsitys tutkittavasta ilmiöstä, tutkittavalle ilmiölle annettavat merkitykset sekä tutkimuksessa käytettävät välineet. Tutkija vaikuttaa aina tutkimukseen, sillä hän päättää oman ymmärryksensä pohjalta tutkimusasetelmasta. Laadullinen tutkimus on empiiristä ja siinä korostuvat aineiston keräämis- ja analyysimetodit, jotka tulee selostaa ja argumentoida tutkimusraportissa. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 21–22.)

7.2 Aineiston keruu

Aineiston keräämis- ja analyysimetodin kuvailu antaa lukijalle mahdollisuuden arvioida tutkimusta ja on tärkeä osa tulosten luotettavuutta (Tuomi & Sarajärvi 2009, 21). Valitsimme opinnäytetyömme tiedonkeruumenetelmäksi teemahaastattelut. Teemahaastattelua pidetään puolistrukturoituna eli puolistandardoituna haastatteluna, sillä aihepiirit ovat kaikille haastateltaville samat, mutta kysymyksiä ei välttämättä esitetä kaikille samassa muodossa ja järjestyksessä. (Hirsjärvi & Hurme 2009, 47–48.) Teemahaastatteluissa edetään etukäteen valittujen teemojen ja niihin liitettyjen tarkentavien kysymysten varassa (Tuomi & Sarajärvi 2018, 87). Ennakkovalmisteluilla pyritään varmistumaan siitä, että haastattelussa tavoitetaan ilmiön kaikki osa-alueet (Kananen 2008, 73–74). Alaluvussa 5.2.2 esitellään tähän tutkimukseen valitut haastatteluteemat ja etukäteen pohdittuja mahdollisia tarkentavia kysymyksiä. Haastattelujen etuna on joustavuus, sillä haastattelijan on mahdollista toistaa kysymyksiä, oikaista väärinkäsityksiä, selvittää sanamuotoja, käydä keskustelua haastateltavien kanssa sekä tarkentaa ja syventää kysymyksiä haastateltavien vastauksiin perustuen. Tällaisia mahdollisuuksia ei ole esimerkiksi postitse tai sähköpostitse lähetetyissä kyselyissä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 85, 88.) Jokainen haastatteluaineisto on ainutlaatuinen (Kananen 2008, 74).

Haastatteluissa pyritään saamaan mahdollisimman paljon tietoa halutuista asioista. Tämän takia on perusteltua antaa haastateltaville aiheet jo hyvissä ajoin etukäteen. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 85.) Tästä syystä esitimme lähettämässämme kutsukirjeessä haastattelua varten (liite 1) joitakin aiheen pohtimiseen herätteleviä kysymyksiä mahdollisille haastateltaville jo etukäteen. Annoimme vinkin, että haastatteluun on mahdollista valmistautua pohtimalla omaa matkaa Omakaveritoiminnassa jo ennen haastattelua, mutta kuitenkin madaltaaksemme kynnystä haastatteluun osallistumiseen kerroimme myös, että etukäteisvalmistautuminen ei ole välttämätöntä.

7.2.1 Haastateltavat

Laadullisessa tutkimuksessa tulee kiinnittää huomiota tutkittavien valintaan. Tutkittavien tulisi tietää ilmiöstä mahdollisimman paljon. (Kananen 2008, 37.) Kvalitatiivisessa tutkimuksessa puhutaan otoksen sijaan harkinnanvaraisesta näytteestä, koska tilastollisten yleistysten sijaan pyritään ymmärtämään jotakin tapahtumaa syvällisemmin, saamaan tietoa jostakin paikallisesta ilmiöstä tai etsimään uusia näkökulmia (Hirsjärvi & Hurme 2009, 58–59).

Valitsimme tutkimukseemme haastateltaviksi vapaaehtoiset Omakaverit. Tämän valinnan teimme sillä perusteella, että ajattelimme heillä olevan laajaa omakohtaista kokemusta Omakaveritoiminnasta sekä paljon sellaista tietoa, jota aiemmin ei olla tuotu esiin. Tavoitimme haastateltavat niin, että lähetimme haastattelukutsun ensin Voimavirrassa työskenteleville ohjaajille, jotka jakoivat kutsun eteenpäin kaikille Omakaveritoiminnassa toimiville vapaaehtoisille. Omakaverina toimivia vapaaehtoisia oli sillä hetkellä 25 henkilöä. Kutsussa (liite 1) pyydettiin otamaan yhteyttä suoraan opinnäytetyön tekijöihin halutessaan osallistua haastatteluun tai kuulla lisää tutkimuksen aiheesta. Yhteydenottoja tuli yhteensä seitsemän, mutta aikataulullisista syistä haastattelimme heistä kuusi. Haastateltavien nähdään edustaneen koko Omakaveritoiminnan vapaaehtoisten joukkoa kattavasti, sillä haastatellut olivat keskenään eri ikäisiä ja eri ammattitaustoista tulevia sekä myös eri sukupuolet olivat haastatteluissa edustettuina. Haastattelut kestivät 40-50 minuuttia ja ne tehtiin vapaaehtoisten valitsemissa paikoissa. Osa haastatteluista tehtiin vapaaehtoisten kotona ja osa Voimavirran tiloissa. Haastattelut äänitettiin nauhurilla.

7.2.2 Haastatteluteemat

Laadullisessa tutkimuksessa pyritään siihen, että haastateltavat saadaan kertomaan tutkittavasta ilmiöstä mahdollisimman laajasti (Kananen 2008, 54). Ennen varsinaisiin teemoihin siirtymistä haastateltavilta kysyttiin taustatietoina haastateltavan nimi ja kauanko haastateltava on toiminut Omakaverina. Haastattelun teemat luotiin selvittämään mahdollisimman laaja-alaisesti vapaaehtoisten kokemuksia Omakaveritoiminnasta. Myös tarkentavat kysymykset pohdimme sen mukaan, miten saisimme haastateltavilta mahdollisimman paljon tietoa. Pyrimme

saamaan monipuolisesti tietoa vapaaehtoisten omista kokemuksista, jotta voimme tuoda heidän näkemyksiään esiin ja pystyisimme koostamaan vastaukset tutkimuskysymyksiimme. Haastattelu eteni niin, että haastateltavalle esitettiin teemat yksi kerrallaan, jonka jälkeen haastateltava sai vapaasti kertoa teeman herättämistä kokemuksista ja ajatuksista. Tämän jälkeen esitimme lisäkysymyksiä haastateltavan jo kertomaan liittyen sekä etukäteen pohdittuihin tarkentaviin kysymyksiin pohjautuen.

Laadullisessa tutkimuksessa ei suositella kyllä- ja ei-kysymyksiä, koska ne johtavat suppeaan aineistoon (Kananen 2008, 54). Tämän takia kiinnitimme erityistä huomiota siihen, että esittämämme kysymykset olisivat mahdollisimman avoimia. Kun kaikki teemat oli saatu käsiteltyä, esitimme haastateltaville vielä kysymyksen siitä, että onko vielä sellaisia Omakaveritoimintaan liittyviä asioita, mitä tutkijat eivät välttämättä ole osanneet ottaa puheeksi. Tällä kysymyksellä haluttiin kunnioittaa haastateltavien asiantuntijuutta ja poistaa sitä aspektia, että tutkija, kyseisestä toiminnasta kuitenkin ulkopuolisena henkilönä, ei välttämättä osaisi ajatella toimintaa kaikilta mahdollisilta kanteilta. Liitteessä 3 esitellään teemahaastattelun runko (liite 3).

7.3 Aineistolähtöinen sisällönanalyysi

Haastatteluiden jälkeen äänitetty aineisto litteroitiin. Litterointi tarkoittaa tallenteiden purkamista kirjalliseen muotoon eli käytännössä haastatteluaineisto kirjoitetaan tekstimuotoiseksi tiedostoksi mahdollisimman sanatarkasti. Litteroinnissa on erilaisia tasoja tarkkuuden suhteen, tarkimmalla tasolla huomioidaan myös haastateltavien eleet ja äänenpainot taukoineen. (Kananen 2008, 80.) Tässä tutkimuksessa päädyttiin litteroimaan haastateltavien ja haastattelijoiden puheenvuorot sanasta sanaan. Tähän päädyttiin, koska tutkimuksessa kiinnostus kohdistuu haastattelussa esiin tuleviin asiasisältöihin, jolloin todella yksityiskohtainen litterointi äänenpainoineen ja taukojen pituuksineen ei ole tarpeen. Litterointi ei kuitenkaan ole vain aineiston purkua tekstimuotoon, vaan osa analyysiprosessia. Aineiston purkutarkkuus ja litterointikäytäntöjen esiin tuominen on osa laadullisen tutkimuksen validiteettia. Litteraatio on aina epätäydellinen, koska se on lopulta

tutkijan tekemien valintojen ja havaintojen tuote. (Ruusuvuori, Nikander & Hyvärinen 2010, 424–425, 432–433.)

Tutkimuksen aineisto kuvaa tutkittavaa ilmiötä (Tuomi & Sarajärvi 2018, 122). Tässä tutkimuksessa litteroitua aineistoa kertyi yhteensä 65 sivua. Aloitimme aineiston läpikäymisen lukemalla litteroidun aineiston useaan kertaan läpi saadaksemme kattavan kokonaiskuvan aineistosta. Lukemisen lomassa teimme aineistoon merkintöjä ja muistiinpanoja meitä kiinnostavista asioista. Tämän jälkeen päädyimme jaottelemaan aineiston sieltä nousseiden aihepiirien mukaisesti, jotta laajasta aineistosta saatiin helpommin ymmärrettävä ja käsiteltävä. Tämän vaiheen myötä saimme käsityksen siitä, mistä aineistomme kokonaisuudessaan kertoi.

Seuraavaksi siirryimme varsinaiseen analyysivaiheeseen. Sisällönanalyysillä tarkoitetaan aineiston järjestämistä selkeään ja tiiviiseen muotoon kadottamatta sen sisältämää informaatiota, ja sen tarkoituksena on luoda hajanaisesta aineistosta selkeä sanallinen kuvaus tutkittavasta ilmiöstä. Vielä kuitenkin ennen analyysin aloittamista täytyi määrittää analyysiyksikkö, joka voi olla yksittäinen sana, lause, lausuma tai ajatuskokonaisuus (Tuomi & Sarajärvi 2018, 122). Tässä tutkimuksessa analyysiyksiköiksi määriteltiin lauseet. Aineiston laadullisessa käsittelyssä aineisto ensin hajotetaan osiin ja sen jälkeen käsitteellistetään sekä kootaan uudella tavalla loogiseksi kokonaisuudeksi. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 122.)

Laadullisen aineiston sisällönanalyysin ensimmäinen varsinainen vaihe on aineiston redusointi eli pelkistäminen. Tämä tarkoittaa sitä, että aineistosta karsitaan tutkimukselle epäolennaiset asiat pois. Pelkistäminen voidaan tehdä etsimällä auki kirjoitetusta aineistosta tutkimustehtävää kuvaavia ilmaisuja. Näin aineistoa voidaan tiivistää tai pilkkoa osiin. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 122–123). Etenimme redusoinnissa niin, että kävimme aihepiireittäin lajitellun aineiston kohta kohdalta läpi ja keskustelimme keskenämme, liittyykö ilmaisu tutkittavaan ilmiöön jotenkin, vai ei. Näin saimme karsittua aineistosta tutkittavan ilmiön kannalta epäolennaiset asiat. Samalla myös alustavasti merkitsimme samaa kuvaavia ilmaisuja samalla värillä ja erottelimme erilaisia aineistosta nousseita ilmiöitä

eri väreillä. Näin aineistosta löydettiin kaikki tutkimustehtävää kuvaavat alkuperäisilmaukset, jonka jälkeen ne pelkistettiin. Seuraavaksi pelkistetyt ilmaukset listattiin allekkain. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 123).

Redusoinnin jälkeen aineisto klusteroitiin eli ryhmiteltiin. Tämä tarkoittaa sitä, että alkuperäisilmaukset käytiin tarkasti läpi, ja jatkettiin samankaltaisuuksien ja eroavaisuuksien etsimistä. Samaa ilmiötä kuvaavat käsitteet yhdistettiin eri luokiksi, joita kutsutaan alaluokiksi. Alaluokat nimettiin luokan sisältöä kuvaavalla käsitteellä. Tämän jälkeen alaluokkia yhdistelemällä muodostettiin yläluokkia, ja yläluokkia yhdistelemällä pääluokkia. Klusteroimalla saimme lopulta muodostettua ensimmäisen tutkimuskysymyksen kohdalla aineistosta viisi pääluokkaa, jotka olivat kohtaaminen, asenteet ja ennakkoluulot, sosiaalinen suhde ja tekeminen, kontaktit ympäristön kanssa ja tietoisuus. Näistä muodostimme vielä yhden yhdistävän luokan, joka on *yhdenvertaisuutta estäviä ja edistäviä tekijöitä*. Yhdistävä luokka on yhteydessä tutkimustehtävään. Kaikissa analyysin vaiheissa myös tarkkailtiin alkuperäistä dataa jatkuvasti sekä tarkistettiin haastateltavien käyttämien ilmausten tarkoituksenmukaista ymmärtämistä litteroidusta aineistosta. Viimeiseksi aineiston klusteroinnin jälkeen aineisto vielä käsitteellistettiin eli abstrahoitettiin. Käsitteellistämässä edettiin teoreettisiin käsitteisiin ja johtopäätöksiin. Muodostetut käsitteet olivat kohtaamisten mahdollistaminen, asenteiden muuttuminen ja ennakkoluulojen hälveneminen, osallisuuden mahdollistaminen, kontaktit ympäristön kanssa ja tietoisuuden lisääntyminen. Muodostettujen käsitteiden avulla saatiin tuotettua kuvaus tutkimuskohteesta ja näin vastauksia tutkimustehtävään. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 124–127.)

8 MITEN OMAKAVERITOIMINTA EDISTÄÄ KEHITYSVAMMAISTEN IHMISTEN YHDENVERTAISTA ASEMAA?

Opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää, miten Omakaveritoiminnan kaltaisella toiminnalla edistetään kehitysvammaisten ihmisten yhdenvertaista asemaa Omakaveritoiminnan vapaaehtoisten kokemusten pohjalta tarkasteltuna. Alaluvuissa käsitellään lisäksi tutkimuksessa esiin nousseita yhdenvertaisuutta estäviä tekijöitä, koska niiden ymmärtäminen on olennaista voidakseen ymmärtää yhdenvertaisuutta edistäviä tekijöitä. Tutkimuksessa havaittiin, että pääluokkien välillä on riippuvuussuhteita ja luokat liittyvät olennaisesti toisiinsa, jonka takia jotkin havainnot olisi voinut esittää useamman luokan kohdalla. Tuloksissa ne on pyritty kuitenkin esittämään niin, että ne muodostavat loogisen jatkumon ilman toistoa. Kun alaluvuissa puhutaan ”Omakaveriparista”, tarkoitetaan molempia Omakaveriparin osapuolia. Kun puhutaan ”Omakaverista” tarkoitetaan Omakaveriparin osapuolista häntä, jolla on kehitysvamma tai tarve erityiseen tukeen. Termeillä ”haastateltava”, ”vapaaehtoinen” ja ”vapaaehtoinen Omakaveri” puolestaan viitataan Omakaveriparin toiseen osapuoleen.

8.1 Kohtaamisten mahdollistaminen

Tutkimuksessa selvisi, että viidellä kuudesta haastatellusta ei ollut ollut kehitysvammaisia ihmisiä osana elämää ennen Omakaveritoimintaan mukaan lähtemistä. Puolet haastatelluista kertoivat, ettei heillä ollut ollut edes arkipäiväisiä kohtaamisia kehitysvammaisten ihmisten kanssa:

Ei oo lähipiirissä, eikä sitten oo oikeestaan, ei oo niinku ees tullu kohdattua tavallaan.

Kuudes, joka oli kohdannut kehitysvammaisia ihmisiä ennen toiminnan aloittamista, kertoi sen tapahtuneen korkeakoulutuksen työharjoittelun myötä, mutta hänelläkään ei ollut ollut kehitysvammaisia ihmisiä elämässään ennen sitä. Yksi haastateltavista kertoi toiminnan kautta huomanneensa ja yllättyneensä siitä,

kuinka paljon kehitysvammaisia ihmisiä on Tampereen seudulla. Nämä havainnot tukevat käsitystä siitä, että yhteiskunnassa on jonkinlainen ihmisiä erillään pitävä järjestelmä. Kehitysvammaisten tukiliiton (2017) mukaan vammattomien ja vammaisten ihmisten luonnollista kohtaamista ehkäisee edelleen tehokkaasti yhteiskunnan erillisjärjestelmä. Vaikka laitosasumista puretaankin, niin erillisjärjestelmä kuitenkin pitkälti määrää kehitysvammaisten ihmisten koulupolun ja sen jälkeen ohjaa suurimman osan suoraan eläkkeelle. Asuminen, toimiminen ja ajan viettäminen tapahtuu lähinnä muiden kehitysvammaisten ihmisten kanssa, ja monelle ainoat elämän vammattomat ihmiset ovat alan ammattilaisia tai perheenjäseniä. Inklusio ei siis vielä toteudu lähellekään sellaisena, kuin mihin Suomi on YK:n vammaissopimuksessa sitoutunut. (Kehitysvammaisten tukiliitto ry 2017.)

Suurimmalle osalle haastatelluista vasta Omakaveritoimintaan mukaan lähteminen oli mahdollistanut ensimmäistä kertaa kohtaamisen kehitysvammaisen ihmisen kanssa. Hänelle, joka oli kohdannut kehitysvammaisia ihmisiä koulutuksen ja sittemmin työn kautta, Omakaveritoiminta mahdollisti ensimmäistä kertaa kohtaamisen henkilökohtaisella tasolla ilman ammattiroolia.

8.2 Asenteiden muuttuminen ja ennakkoluulojen hälveneminen

Tutkimuksessa selvitettiin vapaaehtoisten ajatuksia liittyen Omakaveritoimintaan ja kehitysvammaisuuteen ennen toiminnan aloittamista ja mahdollista asenteiden ja ennakkoluulojen muutosta toiminnan myötä. Kohtaamattomuuden ja kohtaamisen huomattiin olevan yhteydessä ihmisten asenteisiin ja ennakkoluuluihin. Yksi haastateltavista kuvasi ajatuksiaan ennen Omakaveritoimintaan lähtemistä seuraavasti:

Ei mulla ennen tätä toimintaa mitään semmosta niinku hirveen syvälle menevää ennakkokäsitystä ollu, mä en ollu vaan ajatellu yhtään, mitä kehitysvammasten elämä on.

Haastateltava koki, että hänen tietoisuutensa ja ymmärryksensä kehitysvammaisuudesta oli vähäistä ennen toiminnan aloittamista. Kaikki asenteemme eivät kuitenkaan aina ole tietoisuutemme tavoitettavissa (Helkama ym. 2015, 195). Yllä

olevassa lausahduksessa käytetty ilmaisu ”kehitysvammaisten elämä” ilmentää sitä, että vastaaja on kuitenkin ajatellut kehitysvammaisia ihmisiä yhtenä ryhmänä. Haastateltava puhui ”kehitysvammaisten elämästä” kehitysvammaisten ihmisten elämien sijaan. Ryhmäajattelua oli nähtävissä paljon myös muiden haastateltujen puheessa. Kaksi haastateltavaa kertoi olleensa kiinnostuneita kehitysvammaisista ihmisistä ennen toiminnan aloittamista. Yksi haastateltava kertoi lähteneensä toimintaan mukaan avoimin ajatuksin, mutta ulkopuolelta hänelle oli tullut sellainen käsitys, että kehitysvammaisia ihmisiä pidetään erikoistuneena ryhmänä tai että he eivät olisi tavallisia ihmisiä. Haastateltava kertoi itse halunneensa tutustua kehitysvammaisiin ihmisiin ennen, kuin loisi minkäänlaista omaa käsitystä. Ryhmäajattelusta seurannutta ryhmien välisten erojen korostumista oli huomattavissa haastateltujen puheessa:

No ehkä se ennakko-oletus oli vähän se, että se toiminta sen kaverin kanssa olis vähemmän sellasta normaalia sosiaalista kanssakäymistä, kun mitä se sit on ollu.

Ihmisillä onkin taipumus jaotella asioita ja ihmisiä ryhmiin, joiden keskinäisiä eroja ja sisäistä samankaltaisuutta liioitellaan. Ryhmiä ihmiset luokittelevat sisäryhmiin, joihin he itse kuuluvat ja ulkoryhmiin, joihin he eivät kuulu. Kymmenissä eri maissa tehtyjen tutkimusten mukaan sisäryhmää suositaan ja ulkoryhmää syrjitään. Ryhmäkäyttäytymisessä on vähemmän painoarvoa sillä, keitä minä ja sinä olemme henkilöinä kuin sillä, mihin ryhmiin me kuulumme. Sosiaalinen luokittelu voi johtaa ennakkoluuloihin ja syrjivään käyttäytymiseen. Ennakkoluuloja opitaan muun muassa vanhemmilta, opettajilta ja ystäviltä, ja ne ovat hyvin sitkeitä etenkin silloin, jos olemme kasvaneet ennakkoluulojen läpäisemässä yhteiskunnassa. (Helkama ym. 2015, 182, 292, 296, 300, 304, 306, 311.) Haastateltavat olivat siis ennen toimintaan lähtemistä ajatelleet Omakavereitansa ryhmäidentiteetin kautta, jolloin ryhmien väliset erot haastateltavien ajatuksissa korostuivat ja ryhmän jäsenten yksilöllisyys unohtui.

Osa haastateltavista kuvasi tunteneensa jännitystä ja tietämättömyyden tunnetta ennen toiminnan aloittamista. Yksi haastateltavista kertoi jännittäneensä etukäteen sitä, millaisen Omakaverin saa, miten tulevat toimeen ja mitä tekevät yh-

dessä. Toinen haastateltava kertoi pohtineensa, että mitenhän hän tulee toiminnasta selviämään. Kyseessä on kohtaamattomuudesta aiheutuvaa ryhmien välistä ahdistusta, jolla tarkoitetaan sitä, että ihminen etukäteen pelkää kontaktin ulkoryhmän jäsenen kanssa muodostuvan jollain tapaa epämiellyttäväksi (Helkama ym. 2015, 314).

Yksi haastateltavista kertoi hänellä olleen ennen toiminnan aloittamista stereotyyppinen kuva kehitysvammaisista ihmisistä. Hän oli ajatellut, että kehitysvammaisilla ihmisillä on pääsääntöisesti Downin oireyhtymä ja oireyhtymään liittyviä piirteitä, eikä kehitysvammaisten ihmisten kanssa pystyisi tekemään tavallisia asioita. Stereotypialla tarkoitetaan joukkoa erilaisia ominaisuuksia, jotka liitetään johonkin ryhmään, ja ryhmän jäsenillä oletetaan olevan näitä ominaisuuksia vain kyseisen ryhmän jäsenyyden perusteella. Ylipäätään ihmisten luokitteluun samaan ryhmään saa meidät kokemaan nämä ihmiset keskenään aiempaa samankaltaisemmiksi. Stereotypiat eivät ota huomioon ryhmän jäsenten yksilöllisyyttä ja yksilöllisiä ominaisuuksia. (Helkama ym. 2015, 147.) Omakaverinsa myötä haastateltava kertoi ymmärtäneensä, että kehitysvammaisuus voi ilmetä monella tavalla, kehitysvammaisia ihmisiä on monenlaisia ja kehitysvammaisten ihmisten kanssa voi tehdä ihan tavallisia asioita.

Jokainen haastateltavista koki ennakoajatustensa muuttuneen jollain tapaa Omakaveritoiminnan myötä. Yksi haastateltava kuvasi ajatustensa muuttuneen seuraavasti:

Mut ei nyt niinku aikasemmin ikinä ajatellut, että kehitysvammasillakin on harrastuksia ja ne tekee aika paljon muitakin asioita, kuin on vain kehitysvammaisia. — Ei ollu aikasemmin aatellu, että he ovat ihmisiä siinä missä muutkin.

Lausahduksessa on nähtävissä melko vahvoja ennakkoluuloja sen suhteen, mitä haastateltava on ajatellut kehitysvammaisista ihmisistä ja heidän elämistään. Lausahduksessa on elävästi nähtävissä se, minkä kehitysvammaisuuden sosiaalinen malli näkee diagnoosikeskeisyyden riskinä: henkilö nähdään vain ja ai-

noastaan diagnoosinsa kautta, jopa vailla ihmisyyttä. Sosiaalinen malli pyrkii tuomaan esiin sitä, että kehitysvamma-diagnoosin omaavat ihmiset voivat olla keskenään hyvinkin erilaisia ihmisiä. (Kehitysvammaisuuden määritelmiä 2017.)

Yksi haastateltavista kertoi Omakaveritoiminnan myötä kiinnostuneensa kehitysvammaisista ihmisistä ja heidän kanssaan toimimisesta. Kaksi haastateltavista koki heidän maailmankuvansa avartuneen ja silmien avautuneen. Osa kertoi ajatustensa muuttuneen myönteisemmiksi kehitysvammaisia ihmisiä kohtaan. Osa koki tietämyksensä ja ymmärryksensä lisääntyneen. Yksi kertoi yllättyneensä siitä, että vastoin hänen ennakoajatuksiaan Omakaverin kanssa on ollutkin lähes samanlaista, kuin kenen tahansa muunkin kaverin kanssa:

Semmosta niinku samanlaista, ku muittenkin kavereitten kanssa kanssakäyminen.

Ainoina eroina hän kertoi sen, että käytännön asioita hoitaessa hänen täytyy olla yhteydessä myös Omakaverinsa vanhempiin ja kiinnittää hieman huomiota kertomansa informaation selkeyteen. Usea haastateltava kertoi ymmärtäneensä, että kehitysvammaiset ihmiset ovat ihan samanlaisia ihmisiä, mitä he itsekkin ovat. Asenteet opitaan sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja useissa tutkimuksissa on osoitettu, että pelkkä jonkin kohteen tuttuus saa meidät pitämään tästä kohteesta. Lisäksi on osoitettu, että mitä tutumpi ihminen on, sitä miellyttävämmäksi se koetaan. (Helkama ym. 2015, 191.) Sosiaalisen vuorovaikutuksen kautta vapaaehtoiset tutustuivat henkilökohtaisesti omiin Omakavereihinsa ja alkoivat pitää heistä. Yksilöiden välisessä vuorovaikutuksessa siihen osallistuneiden edustamat sosiaaliset ryhmät jäivät taka-alalle. Kun ulkoryhmän jäsenet nähdään yksilöinä, heihin kohdistuneet ennakkoluulot hälvenevät. (Helkama ym. 2015, 304, 311.)

Yksi haastatelluista kertoi ymmärtäneensä, että kehitysvammaisia ihmisiä on kaikenlaisia. Toinen haastateltava kertoi ajatelleensa ennen toiminnan aloittamista, mitä kaikkea voisivat Omakaverin kanssa yhdessä tehdä, mutta toiminnan kuluessa kuitenkin Omakaverin erityispiirteet ja vahvat omat ajatukset ovat määrittäneet toimintaa enemmän. Hän kertoi ymmärtäneensä, että toiminnan luonne on

paljolti kiinni siitä, minkä tyyppinen Omakaveri on. Nämäkin havainnot vahvistavat käsitystä siitä, että yksilöiden välisen vuorovaikutuksen myötä ihmisiä aletaan nähdä yksilöinä (Helkama ym. 2015, 304). Haastatteluista kävi ilmi, että mitä enemmän Omakaverin erityispiirteiden koettiin vaikuttavan Omakaveriparin suhteeseen, sitä enemmän kehitysvammaisuudesta haastattelussa puhuttiin. Yksi haastateltava pohti sitä, että Omakaverin erityispiirteiksi luokitellut piirteet voisivat yhtä hyvin olla vain vivahteikkaita luonteenpiirteitä, kuten ihan kaikilla ihmisillä on:

Vois olla niinku tosi ujo ihminen.

Koska kyseessä on niin sanottua järjestettyä tai tuettua kaveruutta, halusimme tutkia myös sitä, millaiseksi Omakaveriparin keskinäinen suhde on muodostunut. Viisi kuudesta haastatellusta kuvasi suhdetta Omakaverin kanssa kaveruudeksi tai ystävyudeksi. Puolet haastatelluista kertoivat ajattelevansa suhdetta samantaisena, kuin muidenkin kavereiden kanssa. Yksi heistä kertoi kokevansa, että he ovat Omakaverin kanssa hyviäkin kavereita:

Kyl me itseasiassa ollaan aika hyviäkin kavereita, tunnettu pitkään ja nähty tosi paljon, tiedetään toistemme asioista tosi paljon.

Yksi, joka kuvasi suhdetta ystävyudeksi, kertoi, että he ovat suhteessaan suurien asioiden äärellä ja Omakaveri turvautuu häneen hädän hetkellä ja kertoo murheistaan, mutta hän ei itse kuitenkaan kerro paljoa omista asioistaan Omakaverilleen. Yksi kertoi heidän suhteensa hieman vaihtelevan, joissain asioissa hän kokee suhteen olevan tasavertainen kaverisuhde ja joissain asioissa hänestä tuntuu siltä, että hänellä on enemmän isosiskomainen rooli, kun hän voi selvittää asioita tai Omakaveri voi esittää hänelle pyyntöjä. Hän, joka ei käyttänyt suhteen kuvailussa sanoja kaveruus tai ystävyys, kuvasi heidän suhdettaan yhdessä oleiluksi. Kysyimme haastattelujen alkuun haastateltavilta taustatietoina myös sitä, kauanko he ovat toimineet Omakavereina. Omakaveritoimintaan lähtiessä sen järjestäjäorganisaation puolelta toivotaan, että toimintaan sitouduttaisiin vuodeksi eteenpäin. Haastateltavista lyhimmän aikaa Omakaverina toiminut oli ollut toiminnassa mukana haastatteluun mennessä 1,5 vuotta ja pisimpään toiminut 12 vuotta. Haastateltavien keskiarvo toimintaan osallistumisessa oli jopa 5,3 vuotta.

Yksi haastateltavista kertoi vielä, ettei toiminta edes tunnu hänestä enää vapaaehtoistoiminnalta, eikä hän ole ajatellut missään vaiheessa lopettaa sitä:

Eihän ihmiseen nyt katkasta välejä silleen.

Gordon Allport on jo vuonna 1954 esittänyt teorian, joka on nykyään yksi vaikutusvaltaisimmista teorioista ryhmien välisten suhteiden tutkimuksissa. Kontaktihypoteesin mukaan ryhmien välisiä suhteita voidaan parantaa lisäämällä myönteisiä ryhmien välisiä kontakteja. Teorian mukaan kontaktit auttavat tehokkaimmin poistamaan ihmisten ennakkoluuloja silloin, kun kontakti on pitkäkestoista ja edellyttää yhteistyötä, instituutioiden ja ympäröivän yhteiskunnan tukemaa ja sosiaaliselta statukseltaan samanlaisten ihmisten välistä. Kuitenkin riittävän usein tapahtuva kontakti näyttää vähentävän ennakkoluuloja myös silloin, vaikka kaikki näistä ehdoista ei täytyisi. Lisäksi on esitetty, että tehokkaimman asennemuutoksen aikaansaamiseksi pitäisi mahdollistaa ystävyyssuhteen syntyminen. (Helkama ym. 2015, 313–314.) Edellä esitettyjen lukuisien havaintojen pohjalta voidaan todeta, että Omakaveritoiminta mahdollistaa pitkäkestoisia, yhteistyötä vaativia, tuettuja ja usein tapahtuvia ryhmien välisiä kontakteja. Lisäksi se mahdollistaa ystävyyssuhteiden syntymisen. Kontaktihypoteesin perusteella voidaankin sanoa, että Omakaveritoiminta poistaa tehokkaasti ennakkoluuloja ja saa aikaan myönteisiä asennemuutoksia. Myönteiset kokemukset yhdestä ryhmän jäsenestä voivat yleistyä myös koko ryhmää koskeviksi (Helkama ym. 2015, 314).

Yksi haastateltavista, joka oli alkuun ollut epävarma selviämisestään, kertoi, että tutustumalla Omakaveriin hän oppi kuulemaan Omakaverin tavan puhua. Toinen kertoi alkuun ajatelleensa, että kontaktin saaminen Omakaveriin on varmaankin haasteellista, mutta saikin huomata, ettei se ollut ongelma ollenkaan. Yksi kertoi heränneensä ajattelemaan sitä, että kaikilla ihmisillä on oikeus tulla ymmärretyiksi, jonka takia kommunikointiin tulee panostaa. Kehitysvammaisten tukiliiton (2017) mukaan erilaisia kommunikointimenetelmiä ja monipuolisia vuorovaikutuksen keinoja ei tunneta tai osata käyttää riittävän hyvin (Kehitysvammaisten tukiliitto 2017). Haastateltujen kertomusten perusteella kommunikoinnin haasteet kuitenkin väistyivät ihmiseen tutustumisen kautta.

8.3 Osallisuuden mahdollistaminen

Omakaveritoiminnassa havaittiin myös lukuisia osallisuutta mahdollistavia asioita. Myös näiden asioiden havaittiin olevan yhteydessä kohtaamiseen, kohtamattomuuteen, asenteisiin ja ennakkoluuloihin. Ensinnäkin haastatteluissa selvitettiin, mitä Omakaveriparit tekevät yhdessä. Haastateltavat kertoivat käyvänsä Omakavereidensa kanssa ravintoloissa syömässä, kahviloissa kahvilla, kauppa-keskuksissa ostoksilla, keikoilla, elokuvissa, ulkoilemassa, pelihalleissa, urheilu- ja kulttuuritapahtumissa, Omakaveripareille järjestettävissä tapahtumissa sekä toistensa järjestämissä juhlissa. Lisäksi he kertoivat juttelevansa ja viestittelevänsä keskenään. Osa vapaaehtoisista koki tekevänsä Omakavereidensa kanssa samoja asioita, kuin muidenkin kavereidensa kanssa:

Niinkun ihan semmosta, mitä teen ihan kenen tahansa muunkin kaverin kanssa.

Näiden havaintojen pohjalta voidaankin todeta, että Omakaveriparit mahdollistavat toisilleen sosiaalisen suhteen tai sosiaalisia suhteita ja paljon kaikenlaista tekemistä. Kehitysvammaisten tukiliiton (2017) mukaan nykytilanne on sellainen, että kehitysvammaisen ihmisen on usein vaikeaa muodostaa sosiaalisia suhteita, ja ne ovat kuitenkin tärkeä osa ihmisen hyvinvointia. Tukiliitto haluaa vaikuttaa siihen, että tukea ihmissuhteiden muodostamiseen ja ylläpitämiseen on saatavilla. (Kehitysvammaisten tukiliitto 2017.) Omakaveritoiminnassa tuetaan ihmissuhteiden syntymistä ja sitä kautta tuetaan myös ihmisten hyvinvointia.

Tutkimuksessa selvitettiin myös sitä, mitä vapaaehtoiset kokevat antaneensa Omakavereilleen. Moni haastatelluista kertoi kokevansa mahdollistavansa Omakavereilleen sellaista seuraa ja sellaisten asioiden tekemistä yhdessä, mitä heillä ei välttämättä muuten elämässään olisi. Kehitysvammaisten tukiliiton (2017) mukaan palvelut eivät vielä ole kaikille ihmisille sopivia eli saavutettavia. Saavutettavuus on tärkeä edellytys kansalaisuuden ja osallisuuden toteutumiseksi. Nykytilanne monen kehitysvammaisen ihmisen vapaa-ajan suhteen on se, että heille järjestetään vain sellaisia vapaa-ajanviettotapoja, joissa oleminen tapahtuu muiden kehitysvammaisten ihmisten kanssa. Tukiliitto haluaa vaikuttaa siihen, että kaikille yhteiset vapaa-ajanviettotavat olisivat avoimia myös kehitysvammaisille

ihmisille. (Kehitysvammaisten tukiliitto 2017.) Omakaveritoiminta mahdollistaa vapaa-ajanviettoa kaikille yhteisissä paikoissa ja tätä kautta mahdollistaa myös kaikenlaisten ihmisten keskinäistä tapaamista. Omakaveritoiminta luo mahdollisuuksia yhteisöihin kuulumiseen ja yhteisöissä toimimiseen eli mahdollisuuksia osallisuuteen. Osallisuuden tärkeä ulottuvuus on kuitenkin myös ihmisen oma tunne siitä, että kokee olevansa osa yhteisöä, joten tästä syystä osallisuuden todellista toteutumista Omakaverien osalta ei voida tämän tutkimuksen perusteella arvioida. (Nivala & Rynnänen 2013, 26.)

Yksi haastateltavista kertoi, että hänen Omakaverinsa on kertonut hänelle itseensä kohdistuneista osoitteluista ja haukkumisista. Haastateltava kertoi keskustelleensa niistä Omakaverinsa kanssa, miten tällainen käyttäytyminen ei ole oikein ja varmaankin ihmisillä on jotain omia ongelmia, kun tuollaista täytyy tehdä, mutta hänessä itsessään ei ole mitään vikaa. Sosiaalinen tuki voi vahvistaa itse-tuntoa ja suojella syrjinnän kielteisiltä vaikutuksilta (Helkama ym. 2015, 297).

8.4 Kontaktit ympäristön kanssa

Teemahaastatteluihin selvitettiin myös Omakaveriparien yhteisiä kontakteja ympäristön kanssa. Asiakaspalvelutilanteet nousivat aineistossa esiin useamman kerran. Yksi haastateltavista kertoi, että jos Omakaveri on kassalla puhunut erityisellä tavallaan, niin asiakaspalvelija on alkanut käymään vuorovaikutusta vapaaehtoisen kanssa sivuuttaen Omakaverin. Ihmiset saattavatkin aiheuttaa esteitä muille ihmisille ennakkoluuloisella ja asenteellisella suhtautumisellaan. Epätietoisuus vinouttaa vuorovaikutusta – asiakaspalvelijat eivät tiedä, pitäisikö puhua suoraan vammaiselle ihmiselle vai hänen avustajalleen. (Ilonen 2009, 61.) Tällaisissa tilanteissa vapaaehtoinen Omakaveri kertoo pyrkineensä siirtämään puheenvuoron takaisin Omakaverille, ellei hän varta vasten ole pyytännyt tukea esimerkiksi jonkun mutkikkaamman asian hoitamisessa. Heidän kohtaamansa asiakaspalvelijat ovat vapaaehtoisen toiminnan myötä saattaneet jatkoa varten ymmärtää, että vuorovaikutuksen voi käydä suoraan kehitysvammaisen ihmisen kanssa. Haastateltava kertoi sivuuttamisen olevan yleistä ja siksi hän kertoo pyrkivänsä sanomaan positiivista palautetta, jos henkilökunta hoitaa tilanteen hyvin. Välittömällä positiivisen palautteen antamisella eli positiivisella vahvistamisella

voidaankin lisätä toivottua käyttäytymistä (Keltikangas-Järvinen 2010). Paikoissa missä Omakaveri tunnetaan entuudestaan, asioidaan hänen kanssaan suoraan. Ennakkoluuloisia asenteita ja stereotypioita onkin mahdollista purkaa kontaktikokemusten ja tiedon lisäämisen kautta (Helkama ym. 2015, 310, 314).

Kaikki haastateltavista kertoivat kertoneensa vapaaehtoisena Omakaverina toimimisesta jollekin. Tutkimusten mukaan asennemuutosten aikaansaamiseksi ei välttämättä tarvita ryhmien jäsenten kasvokkaista vuorovaikutusta, vaan ennakkoluuloja voi häivyttää myös se, jos henkilö havaitsee oman sisäryhmänsä jäsenen olevan miellyttävässä kontaktissa ulkoryhmän jäsenen kanssa. Epäsuorat kontaktikokemukset eivät kuitenkaan ole yhtä tehokkaita suorien kontaktikokemusten kanssa. (Helkama ym. 2015, 314–315.)

Kaksi haastatelluista kertoi kutsuneensa Omakaverin omiin juhliinsa, jossa kohtaamisista usean vapaaehtoisen tuttavien kanssa oli syntynyt. Lisäksi osa Omakaverista on tutustunut vapaaehtoisten perheisiin. Toiminnan myötä myönteisiä kontaktikokemuksia on syntynyt siis muidenkin ihmisten välille, kuin vain Omakaveritoiminnassa mukana olevien. Kontaktien kautta ennakkoluulojen hälveneminen liittyy erityisesti tunnetasolla tapahtuviin muutoksiin ja on siten kestävä, koska usein vain älyllisesti nujerrettu ennakkoluuloisuus säilyy vielä tunnetasolla (Helkama ym. 2015, 310).

8.5 Tietoisuuden lisääntyminen

Selvitimme vapaaehtoisilta lisäksi heidän omia näkemyksiään liittyen kehitysvammaisten ihmisten asemaan verrattuna valtaväestöön. Haastateltavat pohtivat kysymystä Omakaveritoimintaan liittyvien kokemusten pohjalta. Useat vapaaehtoiset kertoivat toiminnan kautta heränneistä näkemyksistään, että edelleenkin kehitysvammaiset ja vammattomat ihmiset eivät käy tai asu samoissa paikoissa, eikä kaikkiin ihmisiin suhtauduta samalla tavalla. Yksi kertoi ymmärtäneensä, että kehitysvammaisten ihmisten on todella vaikea saada töitä. Hän kertoi ihmettelevänsä esimerkiksi uutisointia aiheesta, että joku kehitysvammainen ihminen on saanut hyllyttäjän paikan kaupasta, koska hänen näkemyksensä mukaan se pitäisi olla itsestäänselvyys, että heitä palkataan. Hän toivoi, että yhteiskunta tukisi

työllistymistä. Toinen haastateltu kertoi kokevansa epäreiluksi sen, että kehitysvammaiset ihmiset saavat lähtökohtaisesti huonoa palkkaa.

Usea haastateltavista kertoi ymmärtäneensä, että kehitysvammaiset ihmiset joutuvat kohtaamaan syrjimistä ja tuijottelua. Yksi pohti sitä, kuinka tarpeellista esimerkiksi kouluissa asennekasvatus monimuotoisuutta kohtaan olisi. Yksi kertoi ymmärtäneensä, että useiden asioiden tekeminen on vaikeampaa ainakin osalle kehitysvammaisista ihmisistä ja toimiminen pitää usein järjestellä etukäteen, joka varmaankin rajoittaa elämää. Yksi haastateltavista puolestaan kertoi huomanneensa, että kehitysvammaisen ihmisen omaisten aktiivisuus vaikuttaa tällä hetkellä todella paljon heidän elämäänsä. Kehitysvammaisille ihmisille lähtökohtaisesti tarjotaan sellaista kulttuuria, että kehitysvammaiset ihmiset tekevät tällaisia ja tällaisia asioita, mutta perhe saattaa pystyä mahdollistamaan myös jotain muuta. Lisäksi hän kertoi huomanneensa, että kehitysvammaisilla nuorilla omien polkujen löytäminen ei ole helppoa, koska tarjolla ei ole samanlaisia mahdollisuuksia, kuin vammattomilla nuorilla. Hän koki, että kehitysvammaisen nuori jää helposti pois monenlaisista asioista, mitkä kehitysvammattomille nuorille ovat itsestäänselvyyksiä. Hän kertoi huomanneensa, että kehitysvammaiset ihmiset ovat edelleen todella syrjässä:

Mä aattelen et he on edelleen todella jotenki syrjässä. — Vaikka se, et helposti elää elämänsä tuntematta yhtäkään kehitysvammaista ihmistä.

Näiden havaintojen pohjalta voidaan todeta, että vapaaehtoisten tietoisuus kehitysvammaisten ihmisten asemasta heräsi Omakaveritoiminnan myötä. Poikkeuksetta kaikki haastatellut vapaaehtoiset kokivat, etteivät kehitysvammaiset ihmiset todellisuudessa ole yhdenvertaisessa asemassa valtaväestöön nähden. Kehitysvammaisilla ihmisillä ei ole kaikkia samoja mahdollisuuksia valtaväestön kanssa, vaan edelleen erinäiset rakenteelliset ja asenteelliset tekijät estävät heidän osallisuuttaan ja yhdenvertaisuuttaan. Mahdollistamalla yksilöllinen muutos voidaan aikaansaada yhteiskunnallista tietoisuutta, sillä yhteisöt ja yhteiskunnat muodostuvat yksilöistä. Yhteiskunnalliset muutokset tarvitsevat ihmisten tietoista ja itse-kriittistä ajattelua. Sen myötä mahdollistuu tietoisuus omasta asemasta ja sen suhteesta muuhun maailmaan. Kriittiseen tietoisuuteen pääseminen edellyttää

sellaista metodia, joka perustuu dialogiin ja yhdessä tekemiseen – kuten sosio-kulttuurinen innostaminen. Toisin sanoen, dialogi muuttaa ihmisen tietoisuutta, ja yksilöllinen muutos on välttämätöntä saavuttaaksemme yhteiskunnallista tietoisuutta ja yhteiskunnallisia muutoksia. (Koistinen 2017, 62–64.)

8.6 Yhteenveto tärkeimmistä tuloksista

Omakaveritoiminta mahdollistaa kehitysvammattomien ihmisten ja kehitysvammaisten ihmisten keskinäisiä kohtaamisia. Kohtaamisen myötä ihmisiä aletaan nähdä yksilöinä ennakkoluuloisten ja stereotyyppisten ryhmäidentiteettien sijaan. Kohtaaminen siis purkaa sosiaalista luokittelua ja näin vähentää ennakkoluuloisuutta. Kohtaamisen myötä ihmiset alkavat nähdä toisensa aiempaa samankaltaisempina ja tuttuuden myötä pitää toisistaan. Kontaktihypoteesin mukaan Omakaveritoiminta siis poistaa tehokkaasti ennakkoluuloja ja saa aikaan myönteisiä asennemuutoksia. Myönteiset kokemukset yhdestä ryhmän jäsenestä voivat yleistyä myös koko ryhmää koskeviksi. Lisäksi vapaaehtoisten lähipiirin ja Omakaveriparien yhdessä kohtaamien ihmisten ennakkoluulot ovat saattaneen hälventyä, kun he ovat huomanneet oman sisäryhmänsä jäsenen olevan miellyttävässä kontaktissa ulkoryhmän jäsenen kanssa. (Helkama ym. 2015, 191, 304, 311, 313–314.)

Omakaveritoiminta mahdollistaa kaveri- ja ystävyys-suhteiden syntymistä kehitysvammattomien ja kehitysvammaisten ihmisten välille, ja näin vahvistaa ihmisten hyvinvointia. Lisäksi Omakaveritoiminta mahdollistaa kehitysvammaisille tai erityistä tukea tarvitseville Omakavereille vapaa-ajanviettoa kaikille yhteisissä paikoissa ja tätä kautta edistää kaikenlaisten ihmisten keskinäistä tapaamista. Omakaveritoiminta luo siis mahdollisuuksia yhteisöihin kuulumiseen ja yhteisöissä toimimiseen eli mahdollisuuksia osallisuuteen (Nivala & Ryyänen 2013, 26). Merkittävää on myös se, että vapaaehtoisten tietoisuus kehitysvammaisten ihmisten asemasta on herännyt Omakaveritoiminnan myötä. Yksilöllinen muutos onkin välttämätöntä yhteiskunnallisen tietouden saavuttamisen ja yhteiskunnallisten muutosten kannalta (Koistinen 2017, 64). Kehitysvammaisten ihmisten yhdenvertaista yhteiskunnallista asemaa edistäviä tekijöitä Omakaveritoiminnassa on

siis kehitysvammattomien ja kehitysvammaisten ihmisten kohtaamisten mahdollistaminen, kohtaamisten kautta kehitysvammattomien ihmisten asenteiden muuttuminen ja ennakkoluulojen hälveneminen sekä heidän tietoisuutensa lisääntyminen ja vielä kehitysvammaisten ihmisten osallisuuden mahdollistaminen.

9 VAPAAEHTOISTEN NÄKEMYKSIÄ OMAKAVERITOIMINNAN KEHITTÄMISEEN

9.1 Toimivaa Omakaveritoiminnassa

Haastatteluteemat eivät kirjaimellisesti pitäneet sisällään Omakaveritoiminnassa jo valmiiksi toimivia asioita, mutta haastateltavat nostivat niitä kuitenkin esiin jonkin verran. Lähes jokainen haastateltava toi haastattelussa esiin positiivisena asiana Omakaveritoimintaan sisältyvät vapaaehtoisten keskinäiset tapaamiset. Kyseisiä tapaamisia on järjestetty muutaman kerran vuodessa, ja tapaamisten sisältö on usein vaihdellut, mutta keskiössä on yleensä kuitenkin ollut se, että vapaaehtoiset Omakaverit ovat saaneet viettää keskenään aikaa ja jakaa toiminnassa tulleita kokemuksiaan. Haastateltavat kuvasivat tapaamisia ”kivoiksi”, ”mukaviksi” ja ”hyödyllisiksi”. Yksi haastateltava kuvasi ylipäättään koko Omakaveritoimintaa ihanaksi yhteisöksi, johon on saanut kokea kuuluvansa. Kaksi haastateltavaa kertoi lähteneensä mukaan toimintaan sen takia, että saisivat elämäänsä mielekästä tekemistä ja sisältöä vapaa-aikaansa, ja toiminnan myös täyttäneen nämä odotukset uusien tuttavien ja tekemisen myötä. Johonkin joukkoon kuulumisen ja yhteen kuulumisen tunne on tunnistettu yhdeksi ihmisen perustarpeiksi (Nyyti ry 2020).

Yksi haastateltava kertoi kokeneensa toiminnan aloituksen hyvänä ja selkeänä. Hän kertoi tavanneensa ensin Omakaveritoiminnasta vastaavat työntekijät, jotka kattavasti kertoivat siitä, millaista toiminta voi olla. Sen jälkeen hän tapasi oman Omakaverinsa ja myös Omakaverin perheen, ja sopivat yhdessä kaikista tapaamisiin liittyvistä asioista etukäteen. Haastateltava kertoi jännittäneensä etukäteen toimintaa, mutta selkeä aloitus ja tieto työntekijöiden tuesta tarvittaessa auttoi. Haastateltava kertoi jo työntekijöiden puhelinnumeroiden omaamisen tuoneen turvaa, koska tiesi, että heille voisi soittaa, jos tulisi mitä tahansa kysyttävää. Tämän havainnon pohjalta voidaan todeta, että toiminnan aloitusvaiheeseen on panostettu. Vapaaehtoisen Omakaverin sekä erityistä tukea tarvitsevan nuoren Omakaverin ensitapaamisen voidaan katsoa olevan tärkeässä asemassa luottamuksellisen suhteen syntymisessä. Luottamusta syntyy, kun vuorovaikutuksen

kautta ihmisille syntyä toisesta ihmisestä kokemusta, mutta usein tällaisen vuorovaikutuksen saamiseksi tarvitaan avoimuutta. Avoimuus taas voi vaatia jo olemassa olevaa luottamusta. (Marila & Ylinen 2002.) Kenties ensitapaamisessa jo ennestään tuttujen työntekijöiden ja perheenjäsenten läsnäolo mahdollistaa avoimempaa vuorovaikutusta.

Yksi haastateltava koki hyvänä sen, että saavat Omakaverin kanssa viettää aikaa Voimavirran tiloissa ja että myös Omakaveripareille järjestetään yhteistä toimintaa. Toisaalta haastateltava koki hyvänä myös toiminnan itsenäisyyden, että ovat voineet vapaasti tutustua ja tehdä asioita Omakaverin kanssa. Haastateltava siis koki toiminnan olevan tarpeeksi itsenäistä, mutta samalla taustalla on riittävä tuki.

9.2 Kehittämistarpeita ja -mahdollisuuksia

Vapaaehtoisten Omakavereiden keskinäisiin tapaamisiin liittyen haastatteluista nousi esiin myös kehittämisideoita. Puolet haastateltavista oli sitä mieltä, että kyseisiä tapaamisia voisi olla enemmänkin. Ehdotuksena sen mahdollistamiseksi esitettiin, että osa tapaamisista voisi olla hyvinkin pienimuotoista ja matalankynnyksen toimintaa, eikä vaatisi näin ollen niin paljon esimerkiksi rahallisia resursseja toteutuakseen. Vapaaehtoisten keskinäiset tapaamiset ovat vertaistuellisia, eli kokemuksia jaetaan toisten saman kokeneiden kanssa. Vertaistuen tärkeitä elementtejä ovat kertominen ja kuunteleminen sekä kokemustietoon perustuva tuki. (Mitä on vertaistuki? 2019.) Yksi haastateltavista kertoi kuitenkin kokeneensa joissakin vapaaehtoisten keskinäisissä tapaamisissa haasteelliseksi Omakaveritoiminnasta puhumisen vaihteluvollisuuden takia. Tämän havainnon perusteella työntekijöiltä tarvittaisiin selkeämpää ohjeistusta, mitä vapaaehtoisten näkemisillä on sallittua kertoa ja jakaa.

Yksi haastateltavista toivoi, että välillä Omakavereiden keskinäiset tapaamiset voisivat perustua myös muihin aiheisiin kuin Omakaveritoimintaan. Haastateltava ehdotti esimerkiksi yleisesti elämään ja hyvinvointiin liittyviä aiheita. Hän ajatteli, että yhteisten aiheiden äärellä olisi mahdollista löytää yhteisiä mielenkiinnon kohteita, ja sitä kautta muihin vapaaehtoisiin olisi mahdollisuus tutustua paremmin.

Konkreettisenä ideana hän kertoi, että hyvinvoinnista ja elämänhallintaan liittyvistä aiheista voisi pyytää opiskelijoita pitämään tietoiskuja. Hyvinvointi ja elämänhallinta voisivat kiinnostaa aiheina monia ja lisäksi ne voisivat tuoda myös konkreettisia vinkkejä itselle ja edesauttaa omaa hyvinvointia. Vapaaehtoisia kiinnostavat aiheet voisivat tuoda myös lisää osallistujia tapaamisiin, joissa välillä on käynyt osallistujakato. Näillä kehitysideoilla haetaan yhteishengen parantamista. Monille hyvä yhteishenki onkin oleellinen osa vapaaehtoistoimintaa. Positiiviset sosiaaliset suhteet vaikuttavan myös positiivisesti toimintaan sitoutumiseen. (Nylund & Yeung 2005, 115.)

Yhdessä haastattelussa nousi esiin tarve vapaaehtoisten yksilötapaamisille Omakaveritoimintaa organisoivien työntekijöiden kanssa. Haastateltava toivoi mahdollisuutta työnohjauksen tyyppiselle keskustelulle. Toinenkin haastateltava toivoi, että työntekijät kyselisivät aktiivisemmin vapaaehtoisten kuulumisia. Yksi haastateltavista pohti lisäksi, että jotkut vapaaehtoisista saattaisivat kaivata tietoa erilaisista vuorovaikutuksen mahdollisuuksista ja kommunikointitavoista sekä apua sen pohtimisessa, mitkä ovat vapaaehtoisen mahdollisuudet auttaa toista. Näiden havaintojen pohjalta nousee esiin tarve oman vapaaehtoistyön reflektoinnille. Vapaaehtoisten tunnesiteen ja oppimisen edistämiseksi vapaaehtoistoimintaan olisi hyvä sisällyttää työnohjausta sekä vapaaehtoisten jaksamisen seurausta. Työnohjaus antaa mahdollisuuden pohdiskella ja hahmottaa omaa vapaaehtoistyötään. (Nylund & Yeung 2005, 32, 133.) Vapaaehtoistyön työnohjaus on tarkoitettu vapaaehtoistyön tukemiseksi, kehittämiseksi ja laadun varmistamisen välineeksi. Se on vapaaehtoisista huolehtimista, osaamisen kartoituksessa tukemista sekä tukemista yhteisön jäsenyydessä. (Porkka & Salmenjaakko 2012, 11.)

Osa vapaaehtoisista toivoi lisää ideoita siitä, mitä kaikkea Omakaverin kanssa voisi tehdä. Yhden haastateltavan idea tähän oli, että työntekijät voisivat koota tekemismahdollisuuksia ja jakaa ne kaikille vapaaehtoisille. Lisäksi hän ehdotti, että joidenkin paikkojen kanssa voisi yrittää neuvotella sellaisia sopimuksia, että niihin pääsisi hieman edullisemmin. Yksi haastatelluista ehdotti vielä, että myös Omakaveripareille suunnattuja tapahtumia voisi olla enemmän, mutta niidenkään kaikkien ei tietenkään tarvitsisi olla suuria kustannuksia vaativia.

Yksi haastateltavista jakoi ideansa siitä, että kehitysvammaiset nuoret Omakaverit voisivat järjestää vapaaehtoisille jonkinlaista ohjelmaa, nuoret voisivat esimerkiksi ohjata vapaaehtoisille jonkinlaista taiteeseen liittyvää toimintaa. Haastateltava kertoi kokevansa, että välillä Omakaverisuhteessa on tietynlainen valta-asetelma, jota tämänlainen toiminta voisi purkaa. Kehitysvammaiset ihmiset joutuvat elämässään usein muutenkin kohtaamaan valta-aseman käyttöä ja olemaan osana auttaja-autettava asetelmaa. Tällaisen valta-asetelman purkaminen on tärkeää itsemääräämisoikeuden ja toimijuuden kannalta. (Valkeapää 2018.)

Informoinnin ja viestinnän suhteen kehittämisideoita tuli muutamia. Yksi haastateltavista toivoi selkeyttä siihen, mitkä sähköposteista on suunnattu kaikille koko Settlementti Tampereen toimijoille ja mitkä vain Omakaveritoiminnan vapaaehtoisille. Haastateltavalle tämä loi epätietoisuutta siitä, mihin tapahtumiin vapaaehtoiset Omakaverit ovat tervetulleita. Lisäksi yksi haastateltava ehdotti, että työntekijät voisivat muistuttaa kulukorvauslomakkeen täyttämistä tai esimerkiksi tarjota lomaketta sähköpostissa, jotta toimintaan liittyviä kuluja tulisi todellisuudessa haettua takaisin.

Suurin osa haastatelluista kertoi löytäneensä tiedon Omakaveritoiminnan olemassaolosta etsimällä vapaaehtoistoiminnan mahdollisuuksia internetin kautta. Yleisimpänä sivustona esiin nousi vapaaehtoistyö.fi. Näiden havaintojen pohjalta voidaan todeta, että sähköiseen rekrytointiin kannattaa panostaa jatkossakin. Toisaalta, kun eri-ikäisiä suomalaisia on haastateltu siitä, mikä saisi heidät lähtemään mukaan vapaaehtoistoimintaan, niin kaksi kolmesta on vastannut, että lähtisivät mukaan henkilökohtaisesti kysymällä (Nylund & Yeung 2005, 31). Yksi haastateltavista toivoi Omakaveritoiminnalle enemmän näkyvyyttä ja sitä, että ihmiset ylpeinä jakaisivat kokemuksiaan toiminnasta siitä tietämättömille ihmisille.

10 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää, miten Omakaveritoiminnan kaltaisella toiminnalla edistetään kehitysvammaisten ihmisten yhdenvertaista asemaa muihin kansalaisiin nähden. Opinnäytetyön tavoitteena oli nostaa esiin Omakaveritoiminnan vapaaehtoisten näkemyksiä kehitysvammaisten ihmisten yhdenvertaisuuden toteutumisesta sekä löytää yhdenvertaisuutta edistäviä tekijöitä. Tutkimusaineiston pohjalta tehdyn analyysin perusteella tulimme seuraavansiis johtopäätöksiin: Haastateltujen vapaaehtoisten yhteinen näkemys oli, että kehitysvammaiset ihmiset eivät ole yhdenvertaisessa asemassa valtaväestöön nähden, vaan edelleen erinäiset rakenteelliset ja asenteelliset tekijät estävät kehitysvammaisten ihmisten yhdenvertaisia mahdollisuuksia ja osallisuutta. Tutkimustulosten mukaan Omakaveritoiminnalla kuitenkin edistetään kehitysvammaisten ihmisten yhdenvertaista asemaa mahdollistamalla kehitysvammattomien ja kehitysvammaisten ihmisten välisiä kohtaamisia sekä luomalla kehitysvammaisille ihmisille mahdollisuuksia osallisuuteen. Kohtaamisten kautta vapaaehtoisten asenteet muuttuivat myönteisemmiksi, heidän ennakkoluulonsa hälvenivät sekä heidän tietoisuutensa lisääntyi. Tutkimustuloksista merkittävimpänä kehitysvammaisten ihmisten yhdenvertaista asemaa edistävänä tekijänä nähdään juuri kehitysvammattomien ja kehitysvammaisten ihmisten kohtaamisten mahdollistaminen, sillä muut tekijät olivat seurasta tästä tekijästä, eivätkä muut tekijät olisivat olleet mahdollisia ilman tätä tekijää. Kohtaaminen on siis avain yhdenvertaisuutta estävien tekijöiden muuttamiseen.

Omakaveritoiminta on sosiokulttuurista innostamista, eli kasvatuksellinen toimintamuoto yhteiskunnan parantamiseksi. Innostamisen keskiössä on sosiaalisen vuorovaikutuksen edistäminen ja lisääminen sekä subjektisubjekti -suhteen kehittäminen, ja näiden avulla tavoitellaan transformaatiota eli muutosta kohti solidaarisuuden arvot tiedostavaa yhteiskuntaa. (Kurki 2000, 19, 24). Solidaarisuudella tarkoitetaan yhteenkuuluvuuden tunnetta, yhteisvastuullisuutta sekä myötämielisyyttä muita ihmisiä kohtaan (Nuorten akatemia 2016). Innostamisen lähtökohtana on ihmisten oma osallistuminen ja tavoitteena on, että sitä kautta ihmiset tulevat tietoisiksi roolistaan yhteisöissä, yhteiskunnassa ja maailmassa. Tämän

jälkeen ihmiset voivat nähdä sen, miten heidän oma arkensa ja yhteisöjen toiminta liittyy laajemmin yhteisölliseen ja yhteiskunnan toimintaan. (Kurki 2000, 20–21, 137.) Johtopäätöksenä tässä tutkimuksessa saatujen tulosten pohjalta voidaankin sanoa, että Omakaveritoiminnassa saavutetaan yllä kuvatuilla sosiokulttuurisen innostamisen käytännöillä yllä kuvattuja sosiokulttuurisen innostamisen tavoitteita, jotka ovat merkittäviä kehitysvammaisten ihmisten yhdenvertaisuutta edistäviä tekijöitä. Yksilöllinen muutos onkin välttämätöntä saavuttaaksemme yhteiskunnallista tietoisuutta ja yhteiskunnallisia muutoksia (Koistinen 2017, 62).

Opinnäytetyön toisena tarkoituksena oli selvittää Omakaveritoiminnan kehittämistarpeita ja -mahdollisuuksia sekä tavoitteena oli tuoda esiin vapaaehtoisten näkemystä toiminnan kehittämiseen. Vapaaehtoiset nostivat esiin Omakaveritoiminnassa jo toimivia asioita, mutta myös kehittämisideoita. Tutkimustuloksista käy ilmi, että eniten kehitysideoita ja toiveita liitettiin vapaaehtoisten Omakavereiden keskinäisiin tapaamisiin eli johtopäätöksenä voidaan todeta, että merkittävin kehittämistarve on niissä. Useat vapaaehtoiset aloittavat vapaaehtoistoiminnan toivoen saavansa kuulua ryhmään ja tavata uusia ihmisiä, ja positiiviset sosiaaliset suhteet ovat olennaisia myös toimintaan sitoutumisen näkökulmasta (Nylund & Yeung 2005, 114–115). Näin voidaankin ajatella Omakavereiden keskinäisiin tapaamisiin panostamisen edistävän sekä toimintaan mukaan lähtemistä että toimintaan sitoutumista.

Myös työnohjauksellisten tapaamisten järjestäminen on kannattavaa, ja sen idean voisi yhdistää toiveeseen useammista vapaaehtoisten keskinäisistä tapaamisista. Työnohjauksessa vapaaehtoista autetaan näkemään itsensä osana isompaa kokonaisuutta ja työnsä vaikutusta siihen. Työnohjauksen avulla vapaaehtoinen voi myös oppia tunnistamaan paremmin omat voimavaransa ja kykynsä. Lisäksi vapaaehtoinen oppii näkemään rajat vapaaehtoisena toimimisessa eli ymmärtämään miten ja kuinka paljon on mahdollista olla tukena ja auttaa. Työnohjauksen tavoitteena on edistää vapaaehtoisen kasvua ihmisenä, vapaaehtoisena työntekijänä ja yhteistyökumppanina. Se on myös tilanne, missä omat oppimisen kokemukset voi jakaa muille ja näin tuoda ne kaikkien yhteisesti käytettäväksi tiedoksi. (Porkka & Salmenjaakko 2012, 12, 14.)

11 POHDINTA

Opinnäytetyössä saatiin mielestämme kattavasti vastattua tutkimuskysymyksiin sekä tutkimukselle asetettuihin tarkoitukseen ja tavoitteeseen. Seuraavissa alaluvuissa tutkimuksesta saatuja tuloksia vertaillaan aikaisempiin tutkimuksiin, tarkastellaan tutkimuksen aiheita yhteiskunnallisella tasolla, arvioidaan tutkimuksen luotettavuutta ja eettisyyttä sekä arvioidaan opinnäytetyöprosessin onnistumista tutkijoiden näkökulmasta. Viimeiseksi esitellään prosessin aikana mieleen tulleita jatkotutkimusaiheita.

11.1 Tutkimustulosten vertailua aiempiin tutkimuksiin

Tämän tutkimuksen tulokset ovat samankaltaisia aiempien tutkimusten tulosten kanssa. Ilkka Haarnin (2006) kokoaman katsauksen perusteella vammaisten henkilöiden hyvinvoinnista ja elinoloista Suomessa todettiin, että vammaisen henkilö kohtaa edelleen elämässään esteitä, jotka vievät osan mahdollisuuksista ja tuottavat syrjäyttämistä (Haarni 2006, 4–5). Näin 14 vuotta myöhemmin tämä tutkimus antaa viitteitä samasta asiasta. Yhdenvertaisuusvaltuutetun (2016) toteuttamassa selvityksessä vammaisten ihmisten kokemasta syrjinnästä yli puolet vastaajista kokivat asenneilmapiirin vammaisia kohtaan olevan Suomessa huono tai erittäin huono ja 60 % vastaajista kertoi kokeneensa syrjintää jollakin elämänalueella viimeisen vuoden aikana (Selvitys vammaisten syrjintäkokemuksista arjessa 2016, 2-7). Myös tässä tutkimuksessa huomattiin yhdenvertaisuutta estäviä asenteita ja kehitysvammaisten ihmisten kohtaamaa syrjintää.

Linda Nurkkalan (2018) Pro gradu -tutkielman tuloksista kävi ilmi kehitysvammaisten ihmisten eriytyneisyys ei-vammaisten ihmisten yhteisöistä, ja se oli myös tämän tutkimuksen yksi merkittävimpiä huomioita (Nurkkala 2018, 2). Ympäristöministeriön (2018) teettämän selvityksen mukaan yhdenvertaisuutta estää tuki- ja palveluiden resurssien puute sekä asenteet, ja myös nämä esteet tavoitettiin tässä tutkimuksessa (Pitkänen, Huotari & Törmä 2018, 67). Minna Saarisen (2013) tutkimuksessa huomattiin kehitysvammattomien ihmisten käsitysten tukeutuvan pitkälti stereotyyppien varaan ja heidän suhtautumisestaan luonnehtivan

usein leimaaminen ja toiseus. Lisäksi huomattiin, että kehitysvammaiseksi diagnosoidun henkilön liittyminen opiskelu- ja vapaa-ajan ympäristöihin oli rajallista. (Saarinen 2013.) Kyseiset huomiot ovat yhteneväisiä tämän tutkimuksen havaintojen kanssa. Susanna Veteläisen (2014) YAMK-opinnäytetyössä löydettiin useita vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta ja osallisuutta edistäviä tekijöitä ja ne olivat osin samoja, kuin tässä tutkimuksessa löydetyt tekijät. Veteläisen tutkimuksessa löydettiin kuitenkin vielä enemmän mahdollisia yhdenvertaisuutta ja osallisuutta edistäviä tekijöitä, kuin tässä tutkimuksessa. (Veteläinen 2014, 2.)

11.2 Tutkimuksen aiheet yhteiskunnallisella tasolla

Jäimme pohtimaan kohtaamattomuutta yhteiskunnallisella tasolla, vaikka kyseisen tutkimuksen tuloksia ei voikaan yleistää koskettamaan laajemmin yhteiskuntaa aineiston ollessa näin pieni. Kehitysvammaisten tukiliiton mukaan kohtaamattomuus johtuu yhteiskunnan erillisjärjestelmästä eli yhteiskunnan rakenteista (Kehitysvammaisten tukiliitto 2017). Monet vammaistutkijat ja aktivistit näkevät esimerkiksi erillisen erityisopetuksen olevan ristiriidassa demokratian ja tasa-arvon periaatteiden kanssa, sillä eriyttämällä vammaiset lapset muista lapsista koulu tukee sellaista yhteiskunnallista järjestystä, jossa vammaiset ihmiset ovat muista syrjässä (Vehmas 2005, 125). Kansainväliset sopimukset kehottavat kaikkia lapsia saamaan opetusta yhdessä, mutta edelleen kehitysvammaisten lasten perusopetus toteutetaan erityisluokissa tai kouluinkluusiota toteutetaan ilman tarvittavaa tukea. Jatko-opiskelussa erityistä tukea tarvitsevien opiskelijoiden saama tuki ei ole riittävää ja opintojen keskeyttäminen on yleistä. Vapaa-ajan harrastuksissa kehitysvammaiset lapset ja nuoret syrjäytetään useimmiten erillisryhmiin, kun yhteisiin harrastuksiin osallistumista estää henkilökohtaisen avun puuttuminen tai riittämättömyys. Muutkin vapaa-ajanviettotavat järjestetään muiden kehitysvammaisten ihmisten kanssa tapahtuviksi. Jopa kulttuuritapahtumat ovat omia kehitysvammaisille ihmisille. Asumismuodon tai asumiskumppaneidenkaan valintaan ei ole yhdenvertaisia mahdollisuuksia. Palkka-työhön pääsy on enemmän poikkeus kuin sääntö ja niukalla työkyvyttömyyseläkkeellä eläminen vaikuttaa elintasoon. Työtoiminnalla ei edes tavoitella palkkatyöhön työllistymistä. Vammaisilla henkilöillä ei siis vielä ole tosiasiallisia mahdollisuuksia

sia päättää elämänsä asioista samalla tavalla, kuin valtaväestöllä. Kehitys-vammaiset ihmiset joutuvat taistelemaan tuesta, jopa lakisääteisistä palveluista. (Kehitysvammaisten tukiliitto 2017.) Tutkimuksessa kävi ilmi, että kohtaamattomuus ja kohtaaminen olivat yhteydessä ihmisten asenteisiin ja ennakkoluuloihin monin tavoin. Kohtaamattomuuden takia valtaväestön jäsenet luokittelevat kehitysvammaiset ihmiset itseensä nähden ulkoryhmään, jolloin kyseisen ryhmän jäsenet nähdään keskenään samanlaisina, mutta erilaisina itseen verrattuna. Kehitysvammaisia ihmisiä ei tällöin nähdä yksilöinä, vaan yhtenä ryhmänä, joka eroaa itsestä ja omasta ryhmästä. Useiden merkittävien tutkimusten mukaan sisäryhmää myös suositaan ja ulkoryhmää syrjitään. (Helkama ym. 2015, 292–293.) Tätä kautta kohtaamattomuus johtaa helposti ennakkoluuloihin ja syrjivään käyttäytymiseen.

Toisaalta voidaan kuitenkin ajatella, että nimenomaan yhteiskunnan asenteet ja ennakkoluulot olisivat aiheuttaneet kohtaamattomuuden. Ennakkoluulot ja asenteet ovat myös ympäristöltä opittuja ja ne ovat hyvin sitkeitä etenkin silloin, jos olemme kasvaneet ennakkoluulojen läpäisemässä yhteiskunnassa (Helkama ym. 2015, 296, 300). Yhteiskunnalliset käytännöt eri aikoina puhuvat sen puolesta, että vammaisuuden perusteella yksilön ihmisyyttä ja sosiaalista hyväksyttävyyttä on kyseenalaistettu. Nykyisissä hyvinvointiyhteiskunnissa vaaditaan vammaisten ihmisten oikeuksien kunnioittamista, mutta kuten edellä kuvasimme, niin yhteiskunnalliset rakenteet asettavat kehitysvammaiset ihmiset syrjään edelleen. (Vehmas 2005, 5.) Voidaankin sanoa, että kehitysvammaisten ihmisten yhdenvertaista asemaa estää vallitsevat asenteet ja niiden mukaan luodut yhteiskunnalliset rakenteet. Kyse on tietyllä tapaa negatiivisesta oravan pyörästä: luodut rakenteet pitävät kehitysvammaiset ihmiset syrjässä, joka on omiaan lisäämään sellaisia asenteita ja ennakkoluuloja, että he pysyvätkin syrjässä. Vallinneet asenteet ja ennakkoluulot ovat vaikuttaneet rakenteiden luomiseen, ja vaikuttavat myös rakenteiden tulevaisuuteen. Käytännössä yhdenvertaisuus ja osallisuus ovat siis monin tavoin sidoksissa yhteiskunnan arvo- ja asenneilmastoon (Yhdenvertaisuus ja syrjintä 2019). Jos yhteiskunnassa pidettäisiin kaikkia sen jäseniä saman arvoisina, niin mitä luultavimmin yhteiskunta haluttaisiin järjestää kaikille yhtä hyväksi. Alistetussa asemassa olevien ryhmien jäsenet saattavat myös sisäistää heihin kohdistettuja stereotyyppioita ja asenteita sekä muodostaa niiden perusteella kielteisen minäkuvan, joka voi ilmetä muun muassa huonona

itsetuntona. Erityisessä vaarassa ryhmien jäsenten itsetunto on silloin, kun ennakkoluuloisuus on jatkunut pitkään. (Helkama ym. 2015, 297.)

Tutkimuksen tulosten perusteella Omakaveritoiminta mahdollistaa vapaa-ajanviettoa kaikille yhteisissä paikoissa, mihin kuitenkin aina kehitysvammaisilla ihmisillä ei itsenäisesti ole tosiasiallista pääsyä. Omakaveritoiminta siis käytännössä mahdollistaa enemmän ja monipuolisempia vapaa-ajanviettotapoja, kuin kehitysvammaisille ihmisille usein eriytetysti järjestetään. Näin myös Omakaveritoimintaan osallistumattomat kehitysvammattomat ihmiset tapaavat kehitysvammaisia ihmisiä, joka saattaa taas johtaa heidän asenteidensa muuttumiseen, tietoisuuden lisääntymiseen tai ennakkoluulojen hälventymiseen. Kuten yksi vapaaehtoisista kertoi, Omakaverin tuttuus vaikutti siihen, että asiakaspalvelutilanteissa osattiin asioida hänen kanssaan suoraan sivuuttamatta häntä. Jos kehitysvammaisten ihmisten asioiminen ja oleminen samoissa paikoissa kehitysvammattomien ihmisten kanssa mahdollistettaisiin jo lähtökohtaisesti, niin ehkä kehitysvammaiset ihmiset eivät enää herättäisi hämmennystä kehitysvammattomissa ihmisissä ja asiakaspalvelijatkin osaisivat tuttuuden myötä toimia. Entä vielä, jos kehitysvammaiset lapset todella pääsisivät tarvitsemansa tuen turvin samoihin kouluihin ja samoille luokille, kuin kehitysvammattomat lapset – ehkä lapset eivät omaksuisi sellaista mallia, että osa lapsista kuuluu johonkin muualle?

Tutkimuksen havaintojen mukaan kehitysvammaiset Omakaverit ovat kohdanneet välitöntä syrjintää muiden ihmisten taholta. Vapaaehtoinen Omakaveri on voinut olla tässä tukena ja sitä kautta suojella syrjinnän kielteisiltä vaikutuksilta. Systemaattisinta kehitysvammaisten ihmisten syrjintää taitaa kuitenkin tapahtua edelleen yhteiskunnallisella tasolla, eikä vahvakaan sosiaalinen tuki auta suojelemaan sen vaikutuksilta, kun on kyse esimerkiksi tehohoitoon pääsemisen oikeuden rajoittamisesta kehitysvammaisilta ihmisiltä vain kehitysvammaisuuden perusteella (”Uhrataan tosipaikan tullen ensimmäiseksi”... 2020). Inklusio ei vielä toteudu lähellekään sellaisena, mitä YK:n yleissopimuksessa vammaisten henkilöiden oikeuksissa tavoitellaan (Saarinen 2013). Suomen hallitus antoi vuonna 2018 eduskunnalle esityksen uudesta vammaispalvelulaista, jolla olisi toteutettu YK:n yleissopimuksen periaatteita, mutta esitys raukesi sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksen kariuduttua maaliskuussa 2019 (Vammaislainsäädännön uudistus 2019). Tällä hetkellä olisikin tärkeää vaikuttaa ihmisten asenteisiin ja

ennakkoluuloihin, jotta kaikki ihmiset alkaisivat pitää kaikkien ihmisten yhdenvertaisuutta tärkeänä asiana ja alkaisivat vaatia muutosta. Poliitikassa on aina tärkeitä asioita hoidettavana, mutta niidenkin järjestystä ohjaa se, mitä pidetään sillä hetkellä tärkeimpänä. Selvää on, että tällä hetkellä ajankohtainen koronaviruspandemia vaikuttaa valtion talouteen ja kasvavien kulujen takia jossakin pitää säästää, mutta moraalitajun mukaan ei ole oikein, että säästöjä tehdään toisten ihmisten ihmisarvon kustannuksella. Kuten edellä todettiin, yhteiskunnan rakenteet viestivät yhteiskunnan asenteista ja arvoista, jonka takia olennaisinta kehitysvammaisten ihmisten aseman edistämisessä on yhteiskunnan asenteiden ja arvojen muuttaminen.

11.3 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Etiikan näkökulmasta tutkijan tulee aina pitää huolta siitä, että yksittäistä henkilöä ei tunnisteta empiirisessä tutkimuksessa (Tuomi & Sarajärvi 2009, 22). Tässä tutkimuksessa aineistonkeruumenetelmänä on käytetty teemahaastattelua, joten tutkimuksen aineistoon sisältyy luottamuksellista tietoa haastateltavista. Yksityisyyden ja tunnistamattomuuden varmistamiseksi aineistoa on käsitelty niin, ettei siinä ole sellaisia tietoja, mistä yksittäisen ihmisen voisi tunnistaa. Opinnäytetyön valmistumisen jälkeen alkuperäiset äänitetiedostot sekä litterointimateriaalit hävitetään asianmukaisesti.

Tieteellisen tutkimuksen tulee olla objektiivista, mutta kuitenkin tutkimuksessa tehdyt havainnot eivät ole koskaan objektiivisia. Tämä johtuu siitä, että tutkimusmenetelmät, käsitteet, metodologinen osaaminen ja tutkimusasetelma on tutkijan valitsemia. Aineistolähtöisessä tutkimuksessa myös muun muassa tutkijan ennakkoluulot, arvostukset ja uskomukset vaikuttavat. Subjektiivisuuden tiedostamisesta syntyy objektiivisuus. (Kananen 2008, 121.) Kirjoitimmekin ennen varsinaisen tutkimuksen aloittamista kaikki ennakkokäsityksemme tutkimuksen aiheesta ylös, jotta pystyimme tarkastelemaan niiden mahdollista vaikutusta opinnäytetyöhön koko sen prosessin ajan. Tutkijoiden subjektiivisuus näkyy kuitenkin selkeästi esimerkiksi tämän tutkimuksen viitekehyksessä, olisihan tutkimuksesta muodostunut varmaankin todella erilainen, jos olisimme tutkineet asiaa lääketie-

teellisestä viitekehystä katsoen. Aktiiviseen tiedostamiseen pyrkiminen ja parhaansa yrittäminen sen suhteen, että ajatukset eivät vaikuttaisi liiaksi tutkimukseen, on objektiivisuuden kannalta tärkeitä seikkoja. Oman ajattelun pois sulkeminen kokonaan on kuitenkin mahdotonta. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.)

Tutkimuksen lopputulos on eettisesti luotettavalla pohjalla silloin, kun tutkimuksen valinnat kohdistuvat tieteellisiin tiedonkeruu- ja analyysimenetelmiin. (Kananen 2008, 133.) Pehdyimmekin tiedonkeruu- ja analyysimenetelmien teorioihin ennen varsinaista menetelmien valintaa, jotta osasimme valita tutkimukseemme mahdollisimman hyvin soveltuvat menetelmät. Tutkimuksen toinen merkittävä eettinen kysymys on oikeaoppinen tekstien lainaaminen ja lähdeviittausten tekeminen. Tutkimuksesta on selkeästi tultava ilmi se, mikä on tutkijan omaa tekstiä ja mikä jonkun muun sanomaa. Lainaus on sallittua ja suositeltavaa, kunhan sitä ei tehdä niin, että tutkija väittää sitä virheellisesti omakseen. (Kananen 2008, 135.) Teksteihin viittaamisen koimme opinnäytetyössämme ajoittain hankalaksi, mutta seurasimme aktiivisesti Tampereen ammattikorkeakoulun kirjallisen raportoinnin ohjetta varmistaaksemme viittausten menevän oikein.

Tutkimuksen luotettavuutta arvioidaan muun muassa validiteetti käsitteen avulla. Validiteetilla tarkoitetaan sitä, että tutkitaan sitä mitä pitääkin eli oikeita asioita. Ulkoisella validiteetilla tarkoitetaan yleistettävyyttä eli sitä, miten tulokset ovat siirrettävissä muihin vastaaviin tilanteisiin. Sisäisellä validiteetilla puolestaan tarkoitetaan virheettömyyttä tulkinnassa ja käsitteissä. (Kananen 2008, 123.) Näkemys meidän tutkimuksen ulkoinen validiteetti on toisaalta hyvä, koska tulokset olivat yhteneväisiä aiempien tutkimusten tulosten kanssa. Toisaalta tulokset eivät kuitenkaan ole suoranaisesti yleistettävissä, koska tutkimuksessa tutkittavien määrä oli pieni. Myös tutkimuksen sisäiseen validiteettiin pyrimme parhaamme mukaan. Tutkimuksessamme etuna oli se, että meitä oli kaksi tutkijaa, joten pystyimme yhdessä keskustelemaan tulkinnoista ja käsitteistä sekä löytämään keskustelujen kautta oikeita määreitä.

11.4 Opinnäytetyöprosessin arviointia

Tutkimuksen aiheen valinta ja lopullisten tutkimuskysymysten muodostuminen on ollut pitkä prosessi. Haastatteluista saatiin paljon mielenkiintoista materiaalia, jota läpi käymällä muodostettiin vasta lopulliset tutkimuskysymykset. Kummallekaan tutkijoista tutkimuksen aiheet eivät olleet erityisen tuttuja ennakkoon, joten opin- näytetyöprosessi on pitänyt sisällään paljon teoriaan tutustumista. Tämä on osal- taan kuitenkin lisännyt vaikeutta rajata aihetta, koska moni näkökulma on tuntu- nut mielenkiintoiselta. Tutkimuksen loppuvaiheessa on todettava, että kirjallisuus- teen olisi pitänyt tutustua vielä paremmin jo ennen haastattelujen toteuttamista, jolloin aihe olisi ollut jo ennen niiden toteuttamista rajatumpi, ja haastatteluissa olisi osattu kohdistaa lisäkysymykset niihin aiheisiin, mitkä olivat oleellisimpia lo- pullisten tutkimuskysymysten kannalta. Aineiston laajuudesta huolimatta tutkijat kokevat saaneensa siitä arvokasta tietoa ja vastaukset tavoiteltuihin kysymyksiin.

Opinnäytetyöprosessi yleisesti on opettanut tutkijoille todella paljon. Prosessi on opettanut tutkijoilleen tietysti tutkimuksen aiheista, tieteellisen tutkimuksen teke- misestä, parityöskentelystä sekä lähteiden ja aineistojen etsimisestä. Erityisesti prosessi on opettanut lähteiden etsimistä internetistä, koska opinnäytetyön vii- meistelyvaiheessa kirjastot olivat suljettuina vallinneen koronaepidemian takia. Lisäksi tutkijat ovat opinnäytetyöprosessin aikana oppineet paremmin luottamaan omiin kykyihinsä tehdä valintoja sen suhteen, mikä on kulloinkin ollut opinnäyte- työn kannalta hyvä ratkaisu.

11.5 Tulosten hyödyntäminen ja jatkotutkimusaiheet

Omakaveritoimintaa ei ole koskaan aiemmin tutkittu. Tutkimuksessa saadut tu- lokset tuovatkin arvokasta tietoa Omakaveritoiminnasta sen järjestäjäorganisaatioille eli opinnäytetyömme yhteistyökumppaneille Voimavirralle ja Setlementti Tampere ry:lle. Tutkimuksessa saatuja tuloksia voidaan kaiketi hyödyntää ilmen- tämään Omakaveritoiminnan merkitystä sekä myös Omakaveritoiminnan kehittä- misessä.

Tässä tutkimuksessa tutkimme nimenomaan Omakaveritoiminnan vapaaehtoisten näkemyksiä, mutta mielenkiintoista olisi tutkia myös Omakaveriparien toisten

osapuolten näkemyksiä. Tutkimuksessa voisi suoraan hyödyntää tässä tutkimuksessa nousseita aiheita ja vertailla tuloksia keskenään. Toisaalta olisi kiinnostavaa tietää myös päinvastaisesti, mitä kehitysvammaiset tai erityistä tukea tarvitsevat Omakaverit ajattelevat vapaaehtoisten Omakaverien asemasta yhteiskunnassa?

Myös Voimavirran Olohuonetoimintaa voisi olla kiinnostavaa tarkastella lähemmin. Olohuonetoimintaa voisi kuvailla tietynlaiseksi nuorisotilaksi erityistä tukea tarvitseville nuorille. Millainen merkitys toiminnalla on erityistä tukea tarvitseville nuorille? Entä miten tässä tutkimuksessa esiin noussut eriytynyt toiminta, olisiko tällaisen toiminnan kautta mahdollisuus tehdä yhteistyötä myös muiden nuorille suunnattujen vapaa-ajan toimintaa järjestävien tahojen kanssa, jolloin kohtaamisia syntyisi enemmän? Entä jos inklusiota alettaisiin toteuttaa sieltä käsin?

LÄHTEET

Best Buddies -kaveritoiminta. 2020. Luettu 25.3.2020. <https://www.yhdistystori.fi/toimija/bestbuddies/>

Best Buddies. 2020. Luettu 25.3.2020. <https://www.bestbuddies.org/>

Elliot, N., Doxey, E. & Stephenson, V. 2004. Inclusion Pocketbook. Kouvola: Solver palvelu oy.

Haarni, I. 2006. Keskeneräistä yhdenvertaisuutta. Vammaisten henkilöiden hyvinvointi ja elinolot Suomessa tutkimustiedon valossa. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus. Helsinki: Stakes.

Helkama, K., Myllyniemi, R., Liebkind, K., Ruusuvuori, J., Lönnqvist, J-E., Hankonen, N., Mähönen, T., Jasinskaja-Lahti, I. & Lipponen, J. 2015. Johdatus sosiaalipsykologiaan. 10., uudistettu painos. Helsinki: Edita Publishing Oy.

Hirsijärvi, S. & Hurme, H. 2009. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.

Hirsijärvi, S. & Hurme, H. 2008. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.

Honkamäki, E. 2019. Voimavirran vastaavan ohjaajan haastattelu 12.4.2019.

Ihalainen, J. & Kettunen, T. 2016. Turvaverkko vai trampoliini. Sosiaaliturvan mahdollisuudet. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

Ihalainen, J. & Kettunen, T. 2006. Turvaverkko vai trampoliini. Sosiaaliturvan mahdollisuudet. Helsinki: WSOY.

Ihmisoikeudet. 2020. Luettu 4.3.2020. <http://www.ihmisoikeudet.net/>

Ilonen, M. 2009. ”Ett’ vois olla siellä missä ne muutkin”. Nuorisotyötä tekevien järjestöjen ja vähemmistöryhmiin kuuluvien nuorten käsityksiä ja kokemuksia yhdenvertaisesta nuorisotyöstä. Helsinki: Suomen Nuorisoyhteistyö – Allianssi ry.

Integraatio ja inklusio. n.d. Luettu 17.3.2020. <https://peda.net/rauma/tjeth/k%C3%A4sitteit%C3%A4/iji/ijil>

Invalidiliitto ry. n.d. Saavutettavuus. Luettu 14.3.2020. <https://www.invalidiliitto.fi/esteettomyys/saavutettavuus>

Isola, A-M., Kaartinen, H., Leemann, L., Lääperi, R., Schneider, T., Valtari, S. & Keto-Tokoi, A. 2017. Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehitystä rakentamassa. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos.

Kananen, J. 2008. Kvalitatiivisen tutkimuksen teoria ja käytänteet. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Kananen, J. 2015. Opinnäytetyön kirjoittajan opas. Näin kirjoitat opinnäytetyön tai pro gradun alusta loppuun. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja.

Kehitysvammaisten tukiliitto ry. 2017. Luettu 27.3.2020. <https://www.tukiliitto.fi/>

Kehitysvammaisuuden määritelmiä. 2017. Luettu 15.5.2019. <https://verneri.net/yleis/kehitysvammaisuuden-maaritelmiä>

Kehitysvammaisuus. N.d. Luettu 15.5.2019. <https://verneri.net/yleis/kehitysvammaisuus>

Kehitysvammaliitto. 2019. Kannanotto saavutettavuuden ja esteettömyyden puolesta. Luettu 4.3.2020. <https://www.kehitysvammaliitto.fi/kannanotto-saavutettavuuden-ja-esteettomyyden-puolesta/>

Keltikangas-Järvinen, L. 2010. Sosiaalisuus ja sosiaaliset taidot. Werner Söderström Osakeyhtiö 2011.

Kinnunen, J. 2015. Ideat, identiteetti ja integraatio. Suomalaisen vammaisliikkeen äänitorvi Tiedotuskynnys 1975-1978. Helsingin yliopisto. Valtiotieteellinen tiedekunta. Pro gradu -tutkielma.

Koistinen, T. 2017. Ihmiset kasvattavat toisiaan pohdiskellessaan maailmaa. Paulo Freiren tiedostamisen ja dialogin käsitteet globaalikasvatuksen jäsentäjinä. Itä-Suomen yliopisto. Yhteiskuntatieteiden laitos. Pro gradu -tutkielma.

Kurki, L. 2000. Sosiokulttuurinen innostaminen. Muutoksen pedagogiikka. Tampere: Vastapaino.

Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 23.6.1977/519.

Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 3.4.1987/380.

Marila, E. & Ylinen, A. 2002. Luottamus vuorovaikutuksessa, Teknologia välitteinen vuorovaikutus ja vuorovaikutuksen rakentuminen. Vuorovaikutus ja yhteisöllisyys verkoissa -osahanke. Jyväskylän yliopisto.

Mitä on setlementtityö? n.d. Setlementtiliitto. Luettu 15.5.2019. <https://setlementti.fi/tietoa/usein-kysyttya/>

Mitä on vertaistuki? 2019. Terveyskylä. Luettu 2.4.2020. <https://www.terveyskyla.fi/vertaistalo/tietoa-vertaistuesta/mit%C3%A4-on-vertaistuki>

Nivala, E. & Ryyänen, S. 2013. Kohti sosiaalipedagogista sosiaalisuuden ideaalia. Sosiaalipedagoginen aikakauskirja.

Nuorten akatemia. 2016. Kymmenen tarinaa solidaarisuudesta. Luettu 11.4.2020. <https://www.nuortenakatemia.fi/oppimateriaalit/kymmenen-tarinaa-solidaarisuudesta/>

Nurkkala, L. 2018. Kehitysvammaisten ihmisten kokemuksia sosiaalisesta osallisuudesta yhteisöissä. Jyväskylän yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Pro gradu -tutkielma.

Nylund, M. & Yeung, A. 2005. Vapaaehtoistoiminta – Anti, arvot ja osallisuus. Tampere: Vastapaino.

Nyyti ry. 2020. Ystävyys ja yhteisöllisyys. Yhteisöllisyys osana opiskelijan hyvinvointia. Luettu 2.4.2020. <https://www.nyyti.fi/mielenterveyspaiva/tietoa-tee-masta2020/>

Pitkänen, S., Huotari, K. & Törmä, S. 2018. Lisää asumisvaihtoehtoja ja valinnanvapautta. Kehitysvammaisten ihmisten yhdenvertaisuus valtion tukemassa asumisessa. Helsinki 2018: Ympäristöministeriö.

Porkka, S. & Salmenjaakko, J. 2012. Vapaaehtoistyön työnohjauksen järjestäminen. Opas yhdistyksille. Helsinki: Suomen mielenterveysseura.

Ruusuvuori, J., Nikander, P. & Hyvärinen, M. 2010. Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino.

Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006. Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Luettu 4.2.2020. <https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kvali/viittausohje.html>

Saarinen, M. 2013. Vaikeasti kehitysvammaiseksi diagnosoituun opiskelijaan kohdistuneet suhtautumistyyliyt yliopisto- ja vapaa-ajan ympäristöissä. https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/231792/saari-nen_1112131046.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Selvitys vammaisten syrjäntäkokemuksista arjessa. 2016. ”Vammaisena olen toisen luokan kansalainen”. Tiivistelmä. Oikeusministeriö.

Setlementti Tampere ry:n strategia 2018-2020 - Rohkeasti ihmisen puolella. n.d. Luettu 12.3.2020. https://docs.wixstatic.com/ugd/f5d517_0d6668895b614f56ab9c47386c52ba57.pdf

Setlementti Tampere. n.d. Tietoa meistä. Luettu 24.4.2019. <https://www.setlementtitampere.fi/tietoa-meistae>

Setlementtisisitöumus. 2018. https://be6db659-7cc6-4c9f-abb5-c67a398541f1.filesusr.com/ugd/f5d517_6fddbc60591f4d1b8662644975396985.pdf

Suomen vammaispoliittinen ohjelma. 2010. VAMPO 2010-2015. Vahva pohja osallisuudelle ja yhdenvertaisuudelle. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Sosiaalinen näkökulma. 2018. Luettu 5.3.2020. <https://verneri.net/yleis/sosiaalinen-nakokulma>

Suomalainen setlementtiliike. n.d. Setlementtiliitto. Luettu 15.5.2019. <https://setlementti.fi/toiminta/suomalainen-setlementtiliike/>

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2016. Mitä sosiaalinen osallisuus on? Luettu 17.3.2020. <https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtamien/osallisuuden-edistaminen/heikoimmassa-asemassa-olevien-osallisuus/mita-sosiaalinen-osallisuus-on>

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

”Uhrataan tosipaikan tullen ensimmäiseksi” – Kynnys järkyttyi: Kehitysvammaisia ei joillain alueilla oteta tehohoitoon koronan takia. 2020. Demokraatti. <https://demokraatti.fi/uhrataan-tosipaikan-tullen-ensimmaiseksi-kynnys-jarkyttyi-kehitysvammaisia-ei-joillain-alueilla-oteta-tehohoitoon-koronan-takia/>

Valkeapää, T. 2018. Asumisen arki ja kehitysvammaisen henkilön toimijuus. Suuntaaja 2/2018. <https://www.aspa.fi/fi/suuntaaja/suuntaaja-22018-asukkaan-oikeudet/asumisen-arki-ja-kehitysvammaisen-henkil%C3%B6n-toimijuus#39fefca6>

Vammaislainsäädännön uudistus. 2019. Vammaispalvelujen käsikirja. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Luettu 4.3.2020. <https://thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/ajankohtaista/vammaislainsaadannon-uudistus>

Vehmas, S. 2005. Vammaisuus. Johdatus historiaan, teoriaan ja etiikkaan. Helsinki: Gaudeamus Kirja.

Veteläinen, S. 2014. ”Me ei olla vammaisia, me ollaan kuntalaisia”. Vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuuden ja osallisuuden edistäminen. Kuusamon vammaispoliittinen ohjelma. Oulun ammattikorkeakoulu. Sosiaali- ja terveysalan johtamisen ja kehittämisen Ylempi AMK. Opinnäytetyö.

Voimavirta - Tekemistä nuorille – Vertaistukea vanhemmille. n.d. Luettu 24.4.2019. <https://www.voimavirta.info/>

Voimavirta. n.d. Omakaveritoiminta – vapaaehtoinen kaveri kehitysvammaiselle nuorelle. Paperituloste.

Voimavirta. n.d. Luettu 12.3.2020. <https://www.setlementtitampere.fi/voimavirta>

Yhdenvertaisuus ja syrjintä. 2019. Vammaispalvelujen käsikirja. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Luettu 5.3.2020. <https://thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/vammaisuus-yhteiskunnassa/yhdenvertaisuus-ja-syrjinta>

YK:n vammaisyleissopimus. 2019. Ihmisoikeuskeskus. Luettu 16.5.2019. <https://www.ihmisoikeuskeskus.fi/vammaisten-henkiloiden-oikeudet/yk-n-vammaisyleissopimus/>

YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista ja sopimuksen valinnainen pöytäkirja. 2015. Suomen YK-liitto. https://www.ykliitto.fi/sites/ykliitto.fi/files/vammaisten_oikeudet_2016_net.pdf

LIITTEET

Liite 1. Kutsukirje haastatteluun vapaaehtoisille

Tervehdys,

Haluatko äänesi kuuluviin ja olla osana kertomassa tarinaa Omakaverina toimimisesta?

Olisimme kiinnostuneet siitä, miksi juuri sinä toimit vapaaehtoisena Omakaveritoiminnassa ja mitä se sinulle merkitsee. Miten ja miksi olet päätenyt toimintaan, ja mikä saa sinut sitoutumaan siihen?

Olemme 3. vuoden sosionomiopiskelijoita Tampereen ammattikorkeakoulusta ja teemme opinnäytetyötä Setlementti Tampere ry:n Voimavirran Omakaveritoiminnasta vapaaehtoisten näkökulmasta. Tutkimus toteutetaan yksilohaastatteluiden avulla.

Haastatteluun on mahdollista valmistautua pohtimalla omaa matkaa Omakaveritoiminnassa. Minkäänlainen etukäteisvalmistautuminen ei kuitenkaan ole välttämätöntä. Haastattelu itsessään kestää enintään 45 minuuttia. Sinä saisit itse määritellä ajan ja paikan haastattelulle, me tulemme sinne mikä sinulle parhaiten sopii. Käytössämme on kuitenkin esimerkiksi Voimavirran tilat Yliopistonkadulla. Haastattelutilanteen on tarkoitus olla rento, eikä sinun tarvitse ottaa siitä mitään paineita. Haastattelut pyritään mahdollisuuksien mukaan toteuttamaan ennen kesää.

Haastattelu nauhoitetaan ja sen materiaalia käytetään opinnäytetyön tutkimusmateriaalina. Haastattelunauhoitteet kuitenkin tuhoetaan opinnäytetyön ollessa valmis ja itse työssä vastaajien anonymiteetti on taattu, eli vastaajien henkilöllisyydet pysyvät salassa opinnäytetyön lukijoilta. Opinnäytetyön tuloksia käytetään mahdollisuuksien mukaan Voimavirran toiminnan kehittämiseksi.

Osallistumisestasi haastatteluun olisi meille suunnaton apu ja olisimme tästä erittäin kiitollisia. Juuri sinun mielipiteesi ja kertomuksesi on meille arvokasta tietoa.

Jos olisit valmis osallistumaan haastatteluun tai haluat kuulla aiheesta lisää, niin otathan meihin yhteyttä pikimmiten.

Ystävällisin ja innokkain terveisin,

Elisa Ranta & Elina Mustalahti

Liite 2. Lupalomake haastattelumateriaalin käytöstä

Haastattelut äänitetään ja niitä käytetään materiaalina opinnäytetyössämme. Haastatteluita ei näe/kuule kukaan muu meidän lisäksi ja ne tuhoetaan opinnäytetyön ollessa valmis. Opinnäytetyössä ei käytetä haastateltavien nimiä tai mitään sellaista tietoa, mistä haastateltava olisi tunnistettavissa. Työssä kuitenkin tulee ilmi se, että haastateltava toimii tai on toiminut vapaaehtoisena Omakaverina Setlementti Tampere ry:n Voimavirran toiminnassa.

Nimi (ei näy tutkimuksessa): _____

Haastattelupäivä ja -paikka: _____

Suostun siihen, että haastatteluani käytetään osana Omakaveritoimintaa koskevassa opinnäytetyössä. ()

Haastattelun pohjalta tulleita asioita, jotka ilmenevät opinnäytetyössä, saa jatkossa käyttää apuna Omakaveritoiminnan kehittämisessä. ()

Allekirjoitus

Liite 3. Teemahaastattelun runko

1. Omakaverina aloittaminen

- miten lähti mukaan vapaaehtoistoimintaan
- miksi juuri tähän toimintaan
- ennakkoajatukset toiminnasta
- onko elämässä ollut aiemmin kehitysvammaisia ihmisiä
- suhtautuminen kehitysvammaisiin ihmisiin

2. Omakaverina toimiminen

- oman kaverin kuvailu
- oma rooli ja itsensä kuvaileminen Omakaverina
- suhde kaveriin
- mitä on toiminnalla antanut / mitä saanut

3. Toiminnan mahdollinen vaikutus ennakkoajatuksiin

- muutos?

4. Ympäristön suhtautuminen

- konkreettisia tilanteita Omakaverin kanssa?
- puhetta toiminnasta esimerkiksi lähiympäristön kanssa?
- kertonut toiminnasta jollekin?
- tullut tuttuja vastaan?
- ajatuksia kehitysvammaisten ihmisten asemasta valtaväestöön nähden?

5. Toiminnan kehittäminen

- miten haluaisi kehittää Omakaveritoimintaa?